

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ - ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΕΑΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ
ΔΙΑΠΟΙΜΑΝΣΕΩΣ

**ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ
ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ**

Βιοηθική Ένημέρωση

Υπεύθυνος : Αλέξανδρος Μ. Σταυρόπουλος Καθηγητής
Παν/μίου Αθηνών

μέ τη συνεργασία Αριάδνης Σαραντουλάκου Μ.Α. Θεολογίας

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

Νοέμβριος 2003

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η πρόοδος κατά τὰ τελευταῖα ἔτη στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα σέ θέματα γενετικῆς, ἀναπαραγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ παράτασης τῆς ζωῆς (παρεμβατικὴ ἰατρικὴ) ἔχει δημιουργήσει ἠθικὰ προβλήματα πού ἀπαιτοῦν ἐπαναπροσδιορισμὸ τῆς ἰατρικῆς ἠθικῆς καὶ δεοντολογίας.

Τόσο ὁ ἐπιστημονικός κόσμος ὅσο καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας ἐπιχειροῦν τὴν χάραξη πορείας στὰ ἐγειρόμενα ἐρωτήματα καὶ προτάσσουν λύσεις σέ θέματα πρακτικῆς ἐφαρμογῆς. Δέν εἶναι δυνατόν τόσο σημαντικὰ θέματα μέ σοβαρές ἐπιπτώσεις τόσο στό παρόν ὅσο καὶ στό μέλλον γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ νά ἀφήνονται στὴν ἀγαθὴ προαίρεση ἐρευνητῶν καὶ βιομηχανίας· ἡ εὐθύνη ἀναλογεῖ σέ ὅλους γι' αὐτό καὶ πρέπει νά ὑπάρχει ὀλοκληρωμένη ἀντίληψη ἀπόψεων καὶ θέσεων. «Ἐπιστήμη χωρὶς θρησκεία εἶναι χωλὴ, θρησκεία χωρὶς ἐπιστήμη εἶναι τυφλὴ» (Αἴνστάιν). Ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ δέν προσφέρει κώδικα ἠθικῆς, οὔτε κώδικα ἰατρικῆς δεοντολογίας ἀλλὰ ἔχει ὡς κεντρικὸ τῆς ἄξονα ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ ἔχει μοναδικὴ καὶ ἀνεπανάληπτη ἀξία ὡς ψυχοσωματικὴ ὄντοτητα.

Στὰ πλαίσια αὐτοῦ τοῦ σκεπτικοῦ ὁ καθηγητὴς τοῦ Τομέα Χριστιανικῆς Λατρείας, Ἀγωγῆς καὶ Διαποιμάνσεως τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Α.Μ. Σταυρόπουλος (πού εἶναι καὶ μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς Βιοηθικῆς τοῦ Ὑπουργείου Ἀνάπτυξης) μέ τούς συνεργάτες του, ἀνέλαβε νά μελετήσει ἄρθρα πού ἀναφέρονται στὴν Βιοηθικὴ καὶ εἶναι δημοσιευμένα στὸν Θεολογικὸ-Ἐκκλησιαστικὸ Τύπο ἀλλὰ καὶ ἄλλα δημοσιεύματα πού περιέχονται σέ αὐτοτελεῖς ἢ συλλογικούς τόμους. Τό ὑλικό, προερχόμενο ἀπὸ τὸ ἐρευνητικὸ Ἀρχεῖο πού τηρεῖται στὸν Τομέα γιὰ πρώτη φορὰ κυκλοφόρησε στίς 7 Ἀπριλίου 1998 ὑπὸ τὴ μορφή ἑνός Δελτίου Βιοηθικῆς Ἐνημέρωσης, μέ τίτλο «Ἀναφορές τοῦ Θεολογικοῦ καὶ Ἐκκλησιαστικοῦ Τύπου σέ θέματα Βιοηθικῆς». Εἶναι κατανεμημένο σέ πέντε ἐνότητες (Α. Γενικά ἄρθρα, Β. Κλωνοποίηση, Γ. Μεταμοσχεύσεις, Δ. Εὐθανασία, Ε. Μεταλλαγμένα, Στ. Δημοσιογραφικά - ἐνημερωτικά ἄρθρα τῶν προηγούμενων κατηγοριῶν) καὶ ἀπὸ τότε συνεχῶς ἐμπλουτίζεται μέ ὅ,τι νεώτερο δημοσίευμα σχετίζεται μέ τὸ συγκεκριμένο ἀντικείμενο. Δέν ἐξαντλεῖ, βεβαίως, τὴν ὑπάρχουσα βιβλιο-ἀρθρογραφία.

Κάθε νέα κατάκτηση χαιρετίζεται μέ ἱκανοποίηση σάν ἓνα ἀκόμη ἐπίτευγμα τοῦ ἀνθρώπου, ἀρκεῖ ὁ ἄνθρωπος νά μὴ σταθεῖ αὐτόνομα καὶ ἐξουσιαστικά ἀλλὰ μέ διάθεση διακονίας καὶ σωστῆς σχέσης πρὸς κάτι πού δέν ἔχει τὴν ἀφετηρία του στὸν ἴδιο τὸν ἐπιστήμονα, ἀλλὰ προϋπάρχει, κι ὅσο κι ἂν μπορεῖ νά δεχτεῖ παρεμβάσεις καὶ ἐπεμβάσεις ἔχει τούς δίκους του κανόνες πού ἡ μελέτη του μᾶς τούς ἀποκαλύπτει καὶ ἀπαιτεῖ τὸν σεβασμὸ τους.

Α. ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΘΡΑ

1. ΒΑΝΤΣΟΥ Μιλτιάδη, *Ἡ θέση τῆς Ρωσικῆς ἐκκλησίας σέ θέματα βιοηθικῆς*, περ. *Θεοδρομία*, τεύχος 2, Ἀπρίλιος-Ἰούνιος 2003, σ. 232-245.

Παρουσίαση καὶ σχολιασμός τῆς θέσεως τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας σέ θέματα βιοηθικῆς (ἐκτρωση, ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγή, προγεννητικός ἔλεγχος, κλωνοποίηση, μεταμόσχευση ὀργάνων, εὐθανασία καὶ ὁμοφυλοφιλία) ὅπως αὐτὴ καταγράφεται σέ ἐκτενὴ ἐγκύκλιο ἐπὶ κοινωνικῶν θεμάτων τὸν Αὐγουστο τοῦ 2000 καὶ παρ' ὅτι ἀπευθύνεται στοὺς Ρώσους ὀρθοδόξους δέν παύει νά ἔχει ἐνδιαφέρον γιὰ ὅλους ὅσους ἀγωνιοῦν γιὰ τὴν καλύτερη δυνατὴ ρύθμιση τῶν θεμάτων αὐτῶν.

2. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ Νικολίτσα, *Ἐλπίδες καὶ φόβοι ἀπὸ τὴ γενετικὴ μηχανικὴ, στῆς ἰδίας Ἠθικῆς τῆς οἰκολογικῆς συνείδησης*, ἐκδ. *Θυμέλη*, Ἀθήνα 1995, σ. 161-176.

Σέ μία εποχή κρίσης πού ό κόσμος ἔχει αποθέσει τυφλά τίς ἐλπίδες ἐπιβίωσης του στήν ἐπιστημονική ἔρευνα, σέ κατακτήσεις ὅπως ἡ ἀτομική ἐνέργεια καί ἡ Γενετική Μηχανική εἶναι ἐπόμενο νά τίθεται τό πρόβλημα τῆς Ἠθικῆς τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καί τῆς σχέσης ἠθικῆς καί ἐπιστήμης. Ἡ θέση ὅτι ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἀξιολογικά οὐδέτερη δέν μπορεῖ νά γίνεῖ ἀποδεκτή, ἀφοῦ κάθε ἐπιστημονική γνώση ἔχει καί πρακτική ἐφαρμογή.

3. Χ. Γιαμβριάς, *Ἡ Ἐκκλησία στήν ἐπικαιρότητα τῆς ἐπιστήμης*, περ. *Ἀκτίνες*, Δεκέμβριος 2001, σ. 299-305.

Εἰδική ἀναφορά στίς εἰσηγήσεις τοῦ σκέλους "Γενετική Μηχανική - Βιοτεχνολογία" πού ἀπασχόλησαν τό Διεθνές Ἐπιστημονικό Συνέδριο πού διοργάνωσε ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στό ΕΚΕΦΕ "Δημόκριτος" ἀπό 4-8 Ὀκτωβρίου 2000 μέ θέμα: "Ἐπιστήμες, Τεχνολογίες Αἰχμῆς καί Ὁρθοδοξία".

4. CHARMET Marie – Pierre , *Θέματα Βιοηθικῆς : Γιά μία φιλοσοφία τοῦ ἐμβρύου*, περ. *Σύγχρονα Βήματα*, Ἀπρίλιος - Ἰούνιος 2002, βιβλία 122, σ. 90-101.

Αναδημοσίευση ἀπό τό περ. *Etudes* αρ. 3963 Μάρτιος 2002 πού μέσα ἀπό μία τεκμηριωμένη φιλοσοφική ἀναδρομή (Κικέρων - Στωϊκοί - Kant – Ricoeur - Buber – Berdiaeff – Mounier – Nabert – Bergson – Jonas) καταλήγει στό συμπέρασμα ὅτι οἱ πρόσφατες ἔρευνες καί τεχνοεπιστημονικές ἀνακαλύψεις ὀδηγοῦν στό μεταφυσικό ἐρώτημα: Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος; Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ ν' ἀλλάξει, ν' ἀναγεννηθεῖ, ἀκόμη καί ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπό τό πεπερασμένο τῆς φύσης! Ἡ βιοτεχνολογική οὐτοπία διαδέχεται τίς φιλοσοφικές καί πολιτικές οὐτοπίες.

5. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ Μοναχοῦ, Κριτική στό βιβλίο τοῦ Ἀρχιμ. Νικ. Χατζηνικολάου μέ τίτλο "Ἐλεύθεροι ἀπό τό γονιδίωμα", Ἔκδοσις Κέντρου Βιοϊατρικῆς Ἠθικῆς καί Δεοντολογίας, Ἀθήνα 2002, περιλαμβανομένης στά παραρτήματα καί ἡ κριτική τοῦ π. Κων/νου Στρατηγοπούλου, περ. *Θεοδρομία*, τ.1, Ἰανουάριος-Μάρτιος 2003 σ. 27-71 καί τ.2, Ἀπρίλιος-Ἰούνιος 2003, σ. 165-182.

6. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Φιλολάου, *Τεχνητή διακοπή τῆς κησέως : δικαίωμα ἢ ἔγκλημα;* περ. *Ἀκτίνες*, Δεκέμβριος 2000, σ. 345-355.

Τόσο ἀπό τόν Ἀστικό κώδικα ὅσο καί ἀπό τήν Π.Δ. καί Κ.Δ. (Ἦμνολογία - Πατέρες) καί τή Φιλοσοφία καταφαίνεται ὡς ἐγκληματική ἐνέργεια ἡ τεχνητή διακοπή τῆς κησέως πού συγχρόνως εἶναι πρόξενος καί ἄλλων παρενεργειῶν (δημογραφικό - οἰκογενειακά δράματα - υγεία).

7. EFTYCHIADIS Aristotelis , *Perennial principles of medical bioethics as guidelines for the modern researchers*, περ. *Θεολογία*, τ. 69, τεῦχ. 4, Ὀκτώβριος - Δεκέμβριος 1998, σ. 752-756.

Μέσα ἀπό μία πληθώρα ἐπιστημονικά τεκμηριωμένων βιβλιογραφικῶν ὑποσημειώσεων τό ἄρθρο ἀναφέρεται σέ μία σύγκριση στίς διήκουσες ἠθικές ἀρχές ἱατρικῆς καί φιλοσοφίας μέσω τῶν αἰώνων καί συμπερασματικά καταλήγει ὅτι στή σύγχρονη βιοιατρική ἔρευνα ὑπάρχουν κάποια «παραδεκτά» (admissible) ἠθικά ὅρια ἀλλά συγχρόνως καί κίνδυνος παρεκκλίσεων, γι' αὐτό καί οἱ «ἀναλλοιώτες» αὐτές ἀρχές τῆς ἱατρικῆς φιλοσοφίας καί βιοηθικῆς εἶναι ἐξαιρετικά οὐσιώδεις καί ἀναγκαῖες γιά νά καθοδηγοῦν.

8. ἹΕΡΟΘΕΟΥ, Μητρ. Ναυπάκτου καί Ἀγίου Βλασίου, *Ἡ ἠθική διάσταση τῶν νέων τεχνολογιῶν καί ὁ ρόλος τῆς παιδείας μας*, ἐφ.μ. Ἐκκλησιαστική Παρέμβαση, Ἰούλιος 2002, σ. 10-11, τ. 78.

Στό Έκπαιδευτικό Συμπόσιο πού διοργάνωσε ή Α' ΕΛΜΕ Αιτωλοακαρνανίας στό Μεσολόγγι καί τήν Ναύπακτο ό Σεβ. Μητροπολίτης στήν όμιλία του τόνισε ότι δέν φταίει ή τεχνολογία (άναφέρεται καί στή σύνδεση τεχνολογίας μέ ιατρική μέ άπώτερη συνέπεια τή δημιουργία τής έπιστήμης τής βιοηθικής) ή όποία μπορεί νά βοηθήσει όταν άξιοποιείται σωστά αλλά ή κακή χρήση της πού μπορεί νά οδηγήσει καί στόν άνθρώπινο έξανδραποδισμό. Γι αυτό ή παιδεία είναι αυτή πού πρέπει ν' αναπτύξει τήν κριτική σκέψη ώστε ν' άποφεύγεται κάθε τυραννίσκος νά κυριαρχεί στήν κοινωνία μέ τούς φανατισμούς καί τίς μεθόδους έκφοβισμού.

9. ΙΩΑΝΝΟΥ Μητροπολίτου Περγάμου, *Έξ ονκ όντων, περ. Διάβαση, τ. 10, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1997, σ. 9-23.*

Τό άρθρο χωρίζεται σέ δύο μέρη. Τό πρώτο μέρος άναφέρεται στόν όρισμό τής έννοιας του δόγματος, στή διαφορά του από τό κήρυγμα, στή σχέση δόγματος καί Άγίας Γραφής, στή συμβολή του Άγίου Πνεύματος καί τής Έκκλησίας για τή διατύπωση των δογμάτων. Τό δεύτερο μέρος άναφέρεται στό συγκεκριμένο δόγμα «περί δημιουργίας» κάνοντας μιά ιστορική άναδρομή τόσο έντός όσο καί έκτός των κόλπων τής Έκκλησίας. Στή συνέχεια έρμηνεύεται θεολογικά ή έκ του μηδενός δημιουργία, γίνεται διαχωρισμός κτιστου - άκτιστου, ύλικότητας - κτιστότητας, τονίζεται ή θέση του ανθρώπου στή δημιουργία, έρμηνεύεται τό κατ' εικόνα, άκόμα καί μέσα από τή θεωρία τής εξέλιξης καί τήν οικολογία καί συμπερασματικά καταλήγει ότι ό «κτιστός» άνθρωπος διαθέτει έλευθερία μέ τή μορφή έπιλογής μεταξύ Ναι καί Όχι πού είναι ό τρόπος ζωής του από τόν Παράδεισο καί μετά.

10. ΚΑΤΣΟΥΦΗ Ηλία, *Έπιστήμες, τεχνολογίες αίχμης καί Όρθοδοξία, περ. Άκτίνες, Μάρτιος 2001, σ. 85-89 καί Άπρίλιος 2001 σ. 108-113.*

Ένδεικτικά ένημερωτικά στοιχεία από τίς εισηγήσεις των συνεδριών στό τετραήμερο Διεθνές Έπιστημονικό Συνέδριο, μέ τόν πιό πάνω τίτλο πού έλαβε κυρίως χώρα στό μεγάλο άμφιθέατρο του Έθνικού Κέντρου Φυσικών Έπιστημών «Δημόκριτος» τόν Όκτώβριο του 2000 καί όργανώθηκε στά πλαίσια του έορτασμού από τήν Ίερά Σύνοδο τής Έκκλησίας τής Ελλάδος των 2000 έτών από τής γεννήσεως του Χριστού, υπό τήν αιγίδα του Μακαρ. Αρχιεπισκόπου Αθηνών καί πάσης Ελλάδος κ. Χριστοδούλου. Σκοπός του, ή παρουσίαση από διακεκριμένους έπιστήμονες άντιπροσωπευτικών σημαντικών έπιτευγμάτων, αλλά καί άνοιχτών προβλημάτων των θετικών έπιστημών καί τής τεχνολογίας καί ή διερεύνηση τής σχέσης τους μέ τήν όρθόδοξη πίστη.

11. ΚΟΪΟΥ Νικολάου, *Θεώρηση των αρχών τής Βιοηθικής υπό τό φώς τής Όρθόδοξης Ηθικής Σκέψης, περ. «Γρηγόριος ό Παλαμάς», τευχ. 784, Σεπτ. - Όκτωβρ. 2000, σ. 835 - 859.*

Μία έπιστημονικά καί θεολογικά θετικά τεκμηριωμένη προσπάθεια τής εξέτασης τής βιοηθικής σκέψης όπως αυτή έχει αναπτυχθεί στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες, σέ σχέση μέ τίς άρχές τής όρθόδοξης ήθικης μέ σοβαρές έπιστημάνσεις διαφορών ή τυχόν όμοιοτήτων, πού θά μπορούσαν ίσως ν' άποτελέσουν τή βάση για γόνιμο διάλογο.

12. ΛΙΑΡΟΜΜΑΤΗ Δημ., *Η προστασία του ανθρώπου από τούς κινδύνους καταχρήσεων τής ιατρικής καί γενετικής τεχνολογίας, περ. «Άκτίνες», Άπρίλιος 1998, σ.111-119.*

Στό πρώτο μέρος του άρθρου γίνεται μία συνοπτική αλλά συγχρόνως έπιστημονική άναφορά στις έφαρμογές τής γενετικής τεχνολογίας στόν άνθρωπο. Αναλυτικά άναφέρεται στήν εξέταση του άνθρωπίνου γονιδιώματος, στήν γονιδιακή θεραπεία

τῶν σωματικῶν καί τῶν γεννητικῶν κυττάρων καί σέ ἄλλες γενετικές ἐπεμβάσεις πού δέν ἔχουν θεραπευτικούς σκοπούς (κλωνοποίηση, δημιουργία ὑβριδίων καί χιμαιρῶν, προεπιλογή φύλου παιδιοῦ). Στό δεύτερο μέρος τοῦ ἄρθρου μέσα ἀπό μία κοινωνικοθητική ἐπισκόπηση γίνεται φανερό ἡ εὐθύνη τοῦ Κοινοβουλίου καί τῆς νομοθεσίας σέ μία δημοκρατική κοινωνία γιά τήν προάσπιση τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Ἐμφαση δίνεται στό Ἑλβετικό Σύνταγμα μέ τό νέο ἄρθρο 24 Novies πού ἐκφράζει κατά τόν καλύτερο τρόπο τίς χριστιανικές ἀντιλήψεις γιά τήν ιερότητα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, τήν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου, τό σεβασμό τῆς προσωπικότητάς του, τήν ἀξιοπρέπεια τοῦ θεσμοῦ τῆς οἰκογένειας ἀλλά καί τήν «ἀξιοπρέπεια τῆς δημιουργίας» πού περιλαμβάνει ὅλα ἐκεῖνα τά μέτρα πού εἶναι ἀναγκαῖο νά λάβει ἡ Πολιτεία γιά τήν προστασία τῶν ἀξιῶν αὐτῶν ἀπό τούς κινδύνους καταχρήσεων συγχρόνων βιοϊατρικῶν ἐξελίξεων.

13. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ Γεωργίου, *Θεολογική θεώρηση τῆς ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς, Ἐπιστημονική Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς ΑΠΘ, Τόμος 10, Θεσ/κη 2000, σ. 93-111.*

Ἡ ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγή τοῦ ἀνθρώπου δέν εἶναι κάποια ἀπλή ἀναπαραγωγική πράξη ἀλλά καινοφανῆ παρέμβαση στή δημιουργία. Γι αὐτό ἀπαιτεῖται ἀνάλογος σεβασμός στίς παρεμβάσεις πού πραγματοποιοῦνται ὄχι μόνο στόν ἄνθρωπο ἀλλά καί σέ ὁλόκληρο τόν ζωϊκό καί τόν φυτικό κόσμο καθῶς ἔχουν σοβαρές ἐπιπτώσεις στόν ἄνθρωπο καί σέ ὁλόκληρο τό οἰκοσύστημα. Σκοπός τοῦ κειμένου νά προβεῖ σέ ὀρισμένες ἐπισημάνσεις μέσα στό πλαίσιο ἑνός γενικότερου ὀρθόδοξου θεολογικοῦ προβληματισμοῦ.

14. ΜΑΡΑΓΚΟΥ Γεωργίου, *Τό πνευματικό ἱστορικό τοῦ ἀσθενοῦς στήν ἱατρική πράξη, περ. Ἀκτῖνες, Μάιος 2001, σ. 150-151.*

Ἡ θρησκευτικότης ἐπηρεάζει σημαντικά τίς ἀποφάσεις καί τίς προσεγγίσεις τίς ὁποῖες οἱ ἀσθενεῖς λαμβάνουν σέ θέματα ζωῆς ἢ θανάτου· ἄπτεται τοῦ ἐσώτερου, προσωπικοῦ ἱστορικοῦ τοῦ ἀσθενοῦς καί ἡ ἱατρική δεοντολογία πρέπει νά τό λαμβάνει σοβαρά ὑπ' ὄψη (δωρεά ὀργάνων, εὐθανασία, χρήση ὑψηλῆς τεχνολογίας).

15. ΜΗΛΙΓΚΟΥ Μιχ., *Μπροστά στή σύγχρονη βιοϊατρική, περ. «Ἀκτῖνες», Μάιος 1997, σ. 137-142.*

Κανείς δέν μπορεῖ νά ἀρνηθεῖ τίς τεράστιες προσφορές τῆς ἐπιστήμης πρός τόν ἄνθρωπο. Ὁ γιατρός ἀνέκαθεν θεωρήθηκε ἀπό τήν κοινωνία πρόσωπο σοβαρό καί ὑπεύθυνο, μέ προορισμό νά ἰσορροπεῖ τήν ἀτομική ἀπαίτηση μέ τήν κοινωνική βούληση προσδιορίζοντας σέ κάθε περίσταση τό ἐπιβεβλημένο καί τό ἀποδοκιμαστέο, τό ρεαλιστικά ἀναγκαῖο καί τό ἰδεώδες θεωρητικά, τό βλαπτικό καί τό ὠφέλιμο, τό ἠθικό καί τό φαῦλο. Ὑπάρχει μία διαταραχή στή «φυσιολογία» τῆς συνειδήσεως τῶν ἐργατῶν τῆς Βιοϊατρικῆς. Ἡ ἱατρική πού ἐμποτίζεται ἀπό ἀκατάλυτες ἠθικές ἀρχές, πού αἰσθάνεται ὅτι ὑπηρετεῖ τόν ἄνθρωπο «ὡς ἐάν ὑπηρετεῖ τόν Θεόν» εἶναι πάντοτε ἡ ἐπιστήμη πού σέβεται τά ἀνθρώπινα δικαιώματα, διατηρώντας τα μέσα στήν ἠθική καί κοινωνική τους διάσταση.

16. ΜΗΛΙΓΚΟΥ Μιχ., *Ὅταν οἱ γιατροί στοχάζονται, περ. «Ἀκτῖνες», Φεβρ. 2001, σ. 41-49.*

Τόν 21ο αἰῶνα συνοδεύει ἡ περιλάλητη «παγκοσμιοποίηση» τῆς λογικῆς τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, τοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματος, τῆς ἠλεκτρονικῆς κουλτούρας, τῆς ρομποτικοποίησεως τοῦ ἀνθρώπινου πλάσματος. Μπροστά στά φαινόμενα αὐτά ἡ ἱατρική κοινότητα ἔχει λόγο, ὀφείλει μία προστασία καί ἀνάδειξη τῆς ἀνθρώπινης ἀξίας καί τῆς μοναδικότητάς της· καλεῖται νά δείχνει «πρός πᾶσαν κατεύθυνσιν» ὅτι κίνητρο τῶν δραστηριοτήτων καί τοῦ ἰδεώδους τῆς παγκοσμιοποίησεως πρέπει νά εἶναι ἡ ἀγάπη γιά τόν ἄνθρωπο, ἡ ἀγάπη πού ἐδράζεται στήν χριστιανική πίστη.

17. *Μιχ. Μηλίγκος, Η ιατρική τῆς προσωπικότητος στήν Ἑλλάδα, περ. Ἀκτῖνες, Ὀκτώβριος 2001, σ.242-247.*
Ὅτι προκύπτει, σήμερα, ὡς μελέτη καί ἐφαρμογή τοῦ κλάδου τῆς Βιοηθικῆς, εἶναι ὁ ἀπόηχος μιᾶς Ἰπποκρατικο - Χριστιανικῆς ἱατρικῆς, τῆς "Ἰατρικῆς τῆς προσωπικότητος" τῆς ὁποίας ἐμπνευστής ὑπῆρξε ὁ Ἑλβετός ἱατρός παθολόγος Paul Tournier μέ πολλούς ὑποστηρικτές καί στήν Ἑλλάδα (Χαροκόπος, Ασπιώτης, Γερουλᾶνος, Δάϊκος) καί πού στόν κεντρικό της ἄξονα κυριαρχεῖται ἀπό τό προσεκτικό "ψυχάκουσμα" τοῦ ἀσθενοῦς, τήν ἱατρική πού συμπάσχει μέ τόν ἄρρωστο, τήν ἱατρική πού δέν ἀγνοεῖ τήν θρησκευτική πίστη, τήν ἱατρική πού φωτίζεται ἀπό τό Θεό.
18. *ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ Ἀπ., Ἠθική καί Ἰατρική, ἀπό τά Θέματα Χριστιανικῆς ἠθικῆς, τεῦχος Α', Ἀθήνα 1994, σ. 120-136.*
Οἱ κλασικές ἀρχές τῆς ἠθικῆς δέν ἔχουν χάσει τό νόημά τους, ἀλλά ἀποτελοῦν τά σπουδαιότερα ὄργανα τῆς πολυποίκιλης ἠθικῆς διάγνωσης κατά τήν ὁποία «ἡ εἰκόνα ἀξιών τοῦ ἀρρώστου εἶναι ἐξίσου σπουδαία μέ τήν ἀξία τοῦ αἵματός του». Ἡ γνώση τοῦ τί εἶναι ἱατρικά ἠθικό καί τί ἀνήθικο δέν σημαίνει ὅτι στήν κατάλληλη στιγμή θ' ἀντιστοιχεῖ ἡ πράξη πρὸς τή γνώση. Μέσα ἀπό μία συγκεκριμένη τοποθέτηση καί θεολογική θεώρηση τῆς ἀμβλωσης καί τῆς τεχνητῆς γονιμοποίησης, ὁ γράφων καταλήγει ὅτι σκοπός τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς δέν εἶναι νά ἐκδίδει συναινετικές ἢ ἀπαγορευτικές συνταγές γιά κάθε σοβαρό πρόβλημα ἀλλά νά γνωστοποιεῖ τίς βασικές ἀρχές τῆς ὀρθόδοξης πίστεως καί ἠθους, νά ἐνημερώνει γιά τίς τυχόν τραγικές συνέπειες πού μπορεῖ νά ἔχει ἡ συγκατάθεση τῶν πιστῶν καί ν' ἀγκαλιάζει γιά νά θεραπεύσει τόν κάθε πιστό πού ἀντιμετωπίζει πρόβλημα ἐξαιτίας τῆς ἐπιλογῆς του.
19. *ΠΑΠΑΔΕΡΟΥ Ἀλεξ., Μικροδιακονία καί μακροδιακονία, Εἰσήγηση στό Συνέδριο «Φιλανθρωπία 2000», περ. Διάλογοι Καταλλαγῆς, ἀρ. φ. 59, Ὀκτώβριος - Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2000.*
Στά πλαίσια τοῦ Συνεδρίου τέθηκαν ἐρωτήσεις ὅπως ποιά εἶναι ἡ μέριμνα τῆς Ἐκκλησίας γιά τήν προστασία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καί πόσο τήν ἀπασχολοῦν ὅπως καί τίς Θεολογικές Σχολές θέματα Βιοηθικῆς καί πάντα βέβαια ὑπό τό πρῖσμα τῶν δύο τεχνικῶν ὄρων : μικροδιακονία καί μακροδιακονία.
20. *ΠΑΣΧΟΣ Ἀπόστολος, Η Ἰατρική τοῦ Μεγάλου Βασιλείου εἰς τό διαρκές παρόν, περ. Ἀκτῖνες, Μάρτιος 2001, σ. 90-93.*
Μιά γενική ἀναφορά στήν ἱατρική παιδεία καί ἀγωγή τοῦ Μεγάλου Βασιλείου πού εἶναι πλήρης, βαθειά ἀνθρώπινη καί ψυχοσωματική, καλύπτει ὅλες τίς εἰδικότητες τοῦ 4ου μ.Χ αἰώνα, ἐκπλήσσει τόν σύγχρονο ἐξειδικευόμενο ἱατρό καί τήν κάνει ν' ἀνήκει στό διαρκές παρόν.
21. *ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΗ Χριστοδούλου, Μητροπολίτου Δημητριάδος, νῦν Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, Εὐγονική : ἠθικοί προβληματισμοί καί προοπτικές (ὁμιλία πρὸς ἱατρούς), Ἀθήνα 1997, 32 σ. Βλ. ἔφ. Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια, 1-1-98.*
Ἡ ὁμιλία τῆς 17-10-1997 ἀναφέρεται στήν περιγραφή τῆς ἐννοίας τῆς εὐγονικῆς, στήν ἐξελεγκτική της πορεία καθῶς καί στίς παρεμβάσεις της στή φύση, τελειώνοντας μέ τήν εὐχή νά τεθοῦν ρυθμιστικοί κανόνες πού θ' ἀποτρέπουν τή χρησιμοποίηση ἐπιστημονικῶν δυνατοτήτων της γιά σκοπούς πού ὑπερβαίνουν τά ἀποδεκτά ὄρια ἐπέμβασης ἐπί τῆς ζωῆς.
22. *ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Α.Μ., Τό προγαμιαῖον πιστοποιητικόν Ὑγείας : ἡ ἄποψις τῆς Ἐκκλησίας, Εἰσήγηση στη συζήτηση στοργυλλῆς τραπέζης τοῦ Ἑλληνογερμανικοῦ Ἰατρικοῦ Συνδέσμου, 29-10-1975, στήν αἴθουσα διαλέξεων τοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Γκαίτε.*

Ἡ Ἐκκλησία θά πρέπει νά τονίσει τό πολυδιάστατον τῆς υἰγείας τοῦ γάμου καί τῆς οἰκογενείας. Εἶναι πάρα πολλοί οἱ παράγοντες πού συντελοῦν στή συγκρότηση μιᾶς υἰγιούς οἰκογενείας. Οἱ βιολογικές-κληρονομικές προϋποθέσεις χαράσσουν πολλές φορές ἀνεπανόρθωτα τήν πορεία ἑνός ἀτόμου. Γι αὐτό πρέπει ὅπωςδήποτε ν' ἀνιχνευθοῦν τέτοιοι νοσογόνοι παράγοντες· συγχρόνως καί ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ παράγοντες πού καθιστοῦν δυνατή τήν «μόνοια ψυχῶν καί σωμάτων» καί συντελοῦν στήν ἀρμονική ἀνάπτυξη τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος.

23. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Α.Μ, *Ἠθική Συμβουλευτική προσέγγιση στίς σύγχρονες τεχνικές ἀναπαραγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀπό τόν χαριστήριο πρὸς τιμῆ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀλβανίας Ἀναστασίου Γιαννουλάτου τόμο «Πορευθέντες», ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1997, σ. 329-339.*

Οἱ ἐξελίξεις στίς σύγχρονες τεχνικές ἀναπαραγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου δέν εἶναι ἄμοιρες ἠθικῶν προβληματισμῶν πού συνδέονται μέ ὑπαρκτούς ἢ ἐνδεχομένους κινδύνους, τωρινούς ἢ μελλοντικούς γιά τά παιδιά πού θά γεννηθοῦν, μέ τυχόν κατακερματισμό τῆς ἀνθρώπινης σεξουαλικότητος καί γονιμότητος καί μέ προσβολή θεμελιωδῶν θεολογικῶν ἀντιλήψεων γιά τόν ἄνθρωπο.

24. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Α.Μ, *Βιοτεχνολογία : Ἠθος, τέχνη καί τεχνική, ὁμιλία στόν Β' κύκλο τῶν Εἰδικῶν Μορφωτικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν Ἡ ἄλλη πλευρά τῆς βιοτεχνολογίας, Ἀθήνα 24-2-1998. Δημοσιεύτηκε στήν ὁμώνυμη ἔκδοση τοῦ Ε.Ι.Ε., Ἀθήνα 1998, σ. 31-40.*

Τό ἦθος θά εἶναι τό στοιχεῖο ἐκεῖνο πού θά ὀδηγεῖ τήν τεχνική νά ἐφαρμόζεται ὡς τεχνολογία καί βιοτεχνολογία (ὡς πρακτική ἐφαρμογή) ἀλλά μέ τέχνη καί ἐπιστήμη, προϋποθέτοντας τήν εἰκόνα πού ἔχουμε γιά τόν ἄνθρωπο καί τόν κόσμον τήν ὁποία πολλές φορές λησμονοῦμε. Αὐτό ὅμως πού πρέπει ν' ἀποσαφηνιστεῖ εἶναι ποιά θά εἶναι τά κριτήρια μέ τά ὁποία ὁ «ἠθικός ἐπιστήμονας» ἀλλά καί ὅλοι ἐμεῖς θ' ἀντιμετωπίσουμε τίς παλαιές αὐτές ἀνάγκες καί ἐπιθυμίες τοῦ ἀνθρώπου (πρόβλημα τεκνογονίας) μέ τίς νέες μορφές ἐπιλύσεων πού προτείνει ἡ σύγχρονη πραγματικότητα.

25. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Α.Μ, *Ἠθικοί προβληματισμοί στήν ἀναπαραγωγή τοῦ ἀνθρώπου. Θεολογική προσέγγιση, Εἰσήγηση στό Διεθνές Συνέδριο τοῦ Κέντρου Βιοηθικῆς τοῦ Καθολικοῦ Πανεπιστημίου del Sacro Cuore τῆς Ρώμης μέ θέμα «Βιοηθική καί Ὀρθοσκεῖες : ἡ ὀρθόδοξη ἀποψη», Ρώμη 15-17/2/1996, 6 σ. Δημοσιεύτηκε στό περ. Σύνταξη, τεύχ. 68, Δεκέμβριος - Νοέμβριος 1998, σ. 47-52.*

Οἱ βιολογικές καί ἰατρικές ἐπιστήμες προτείνουν ὀρισμένες λύσεις πρὸς τήν ὑπέρβαση τῶν ἀναπαραγωγικῶν δυσκολιῶν πού γεννοῦν πλῆθος ἠθικῶν διλημμάτων. Ἀκόμα καί μέ τήν ἴδρυση κέντρων βιοϊατρικῆς ἠθικῆς ὁ δρόμος θά εἶναι μακρὸς ἕως ὅτου καταλήξουν οἱ διάφορες ἐπιστήμες, κατόπιν διεπιστημονικοῦ διαλόγου σέ συγκεκριμένα συμπεράσματα καί λύσεις κοινῆς ἀποδοχῆς. Ἀκόμα καί ἂν ἐκπρόσωποι τοῦ κλήρου καί τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης μετέχουν σέ τέτοιες ἐπιτροπές κατόπιν εἰδικῆς προετοιμασίας εἶναι δύσκολο νά ὑποστηρίξουν καί νά ἐπιβάλουν τίς ἀπόψεις τους. Ἴσως οἱ τελευταῖοι ἐμφανιστοῦν ὡς σύμβολα μιᾶς «διαφορετικῆς πραγματικότητος» μ' ἕναν προφητικό λόγο γιά τό μέλλον.

26. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Α.Μ, *Γενετική πρόβλεψη. Δυνατότητες καί προβλήματα. Θεολογική διάσταση τοῦ θέματος, ἀνάπτυπο ἀπό περ. «Ἰατρική», τ. 30, τεύχ. 2, σ. 70-75.*

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι δυνατόν ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ του ν' ἀρνεῖται ἢ νά δέχεται τήν τεκνογονία. Ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νά ὑπενθυμίζει ὅτι ἡ ζωὴ ἀνήκει μόνο στό Θεό διότι «αὐτός εἶναι ἡ ζωὴ» ἀλλά συγχρόνως μέσα ἀπὸ τό ἔλεος καί τῆ φιλανθρωπία τῆς νά

δέχεται με αγάπη αυτούς που με συντριβή και μετάνοια θελήσουν να καταλλαγούν με τό Θεό.

27. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Α.Μ, *Βιοτεχνολογία και Βιοηθική*, περ. «Εφημέριος» 15-10-1998, σ. 280-281, και 15-11-1998, σ. 296-298.

Ἡ ἀνάγκη γιὰ ὑπεύθυνη ἀντιμετώπιση τῶν ζητημάτων τὰ ὅποια ἔχουν προκύψει μετὰ τίς διαπιστώσεις τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς Βιοτεχνολογίας μέ τήν ἐξέλιξη τῆς γενετικῆς μηχανικῆς ὀδήγησε καί τήν Ἑλλάδα στή σύσταση Ἐπιτροπῶν Βιοηθικῆς (Ἵπουργεῖο Ἀνάπτυξης, Ἵπουργεῖο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας καί Δημοσίων ἔργων, Ἵπουργεῖο Ὑγείας καί Πρόνοιας, Ἐθνική Ἐπιτροπή Βιοηθικῆς πού θά καλύψει μαζί μέ τήν Ἐθνική Ἐπιτροπή γιὰ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου ὅλες τίς προηγούμενες, Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος) πού σάν εὐθύνη τους θά ἔχουν ν' ἀντανακλοῦν ἕνα ὀρισμένο ἦθος καί μία στάση σεβασμοῦ τῆς ζωῆς σέ ὅποιοδήποτε μορφή (συμπαντική).

28. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Α.Μ. , *Τό ἀλφαβητάρι τῆς ζωῆς*, περ. *Εὐθύνη*, τ. 344, Αὐγούστος 2000, σ. 416.

Ἡ ἀποκωδικοποίηση τοῦ 90% τῶν γραμμάτων τοῦ κώδικα τοῦ DNA θά ὀδηγήσει σέ μία γνώση πού θά ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τήν καλύτερη ἐντόπιση τῶν λειτουργικῶν δυνατοτήτων καί δυσκολιῶν προωθώντας λύσεις καί θεραπείες στό μέλλον. Ἀρκεῖ ὁ ἀνθρώπος νά μή σταθεῖ αὐτόνομα καί ἐξουσιαστικά ἀλλά μέ διάθεση διακονίας καί σωστῆς σχέσης πρὸς κάτι πού δέν ἔχει τήν ἀφετηρία στόν ἴδιο τόν ἐπιστήμονα· προϋπάρχει, κι ὅσο κι ἂν μπορεῖ νά δεχτεῖ παρεμβάσεις καί ἐπεμβάσεις ἔχει τούς δικούς του κανόνες πού ἡ μελέτη του μᾶς τοὺς ἀποκαλύπτει καί ἀπαιτεῖ τόν σεβασμό τους.

29. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Α.Μ, *Μία θεολογική ἀνάγνωση τῆς βιολογικῆς «ἐπανάστασης»*, περ. *Εφημέριος*, Ἀπρίλιος 2001, σ. 12-16.

Ἡ ἀποκωδικοποίηση τοῦ ἀνθρωπίνου γονιδιώματος θά ἐπιτρέψει τήν ὀρθή ἀντίληψη τῶν μηνυμάτων, τήν διαπίστωση τῶν ὀδηγιῶν χρήσης γιὰ τήν καλή λειτουργία ἢ τή δυνατότητα ἐπιαναφορᾶς ἐπί τό ὀρθόν. Μπορεῖ ν' ἀποτελέσει κοινή ἀρχέγονη γλώσσα καί ἀφορμή κλιμακώσεως, προσεγγίσεως καί ὄχι ἀπομακρύνσεως τῶν δύο συμβαλλομένων μερῶν, Θεοῦ καί ἀνθρώπου, ἀνθρώπου καί Θεοῦ, μέ σκοπό τήν ἐπίτευξη καλύτερων λύσεων καί ἀποφυγή ἀρνητικῶν ἐπιπτώσεων, δυσκολιῶν καί τελικά κινδύνων πού ἐγκυμονοῦνται ἀπό αὐτόνομες καί ἐξουσιαστικές διαδικασίες διαχείρισης τῆς γνώσης.

30. ΣΤΡΑΤΗ Κλεοπάτρα, *Οἱ ρίζες μιᾶς ὀρθόδοξης Βιοηθικῆς*, φροντιστηριακή ἐργασία 12 σ.

Μέσα ἀπό μία συνοπτική ἱστορική ἀναδρομή τῆς γενετικῆς ἐπιστήμης, τῶν δυνατοτήτων της, ὅπως καί τῶν ἠθικῶν διλημμάτων πού προκύπτουν, ἡ γράφουσα ἀποφαίνεται ὅτι ὁ ρόλος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νά ἐνημερώνει τοὺς πιστοὺς της γιὰ τίς νέες τεχνικές καί γιὰ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς γενετικῆς, ν' ἀναλύει τίς συνέπειές τους καί μετὰ ν' ἀφήνει τόν πιστό ἐλεύθερο ν' ἀποφασίζει. Φτάνει ὁ πιστός μέ τή βοήθεια τῆς Ἐκκλησίας νά ἔχει μία ξεκάθαρη θεώρηση τοῦ προβλήματος.

31. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, Μακ. *Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος, Βασικά σημεῖα ἠθικῆς ἱατρικῆς δεοντολογίας, Ὁμιλία κατὰ τήν ἐπιστημονική Ἡμερίδα «Στοματολογία 2001», 17-2-2001, ἀπό Internet (ecclesia).*

Ἡ ἠθική εἶναι κάτι περισσότερο ἀπό κανόνες καί κώδικες. Εἶναι στάση ζωῆς, τρόπος ζωῆς, κριτήριο γιὰ ὀρθή κάθε φορά τοποθέτηση ἐπικαίρων προβλημάτων τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. Τό Εὐαγγέλιο προσφέρει τέτοια αὐθεντικά καί ἀντικειμενικά κριτήρια. Γι

αυτό αν κανείς θέλει να είναι ηθικός, με τη χριστιανική έννοια του όρου, δεν μπορεί παρά να αφήσει το Ευαγγέλιο να επηρεάσει όλο του το είναι, σκέψη, βούληση, νόηση, διανοήματα και διαβήματα.

32. *Γονίδια και περιβάλλον, Γεγονός και σχόλιο, έφημ. Έκκλ. Παρέμβαση, τ.76, Μάιος 2002.*
Σύμφωνα με τα πορίσματα των Έρικ Κέβερν και Άζιμ Σουζάνι του Πανεπιστημίου του Κέιμπριτζ τα γονίδια που κληρονομεί κάθε παιδί από τη μητέρα του παίζουν αποφασιστικό ρόλο στην ανάπτυξη του τμήματος του εγκεφάλου που έχει άμεση σχέση με τον τρόπο σκέψης και την ευφυΐα. Αντίθετα τα γονίδια που κληρονομεί από τον πατέρα του παίζουν μεγαλύτερο ρόλο στην διαμόρφωση της προσωπικότητας κι έχουν μεγαλύτερη σχέση με τα αισθήματα και τα πρωτόγονα ένστικτα. Ως σχόλιο των πορισμάτων μπορεί να αποτελέσει το γεγονός ότι ο άνθρωπος όταν ωριμάζει πνευματικά - με παραδείγματα τους αγίους της Εκκλησίας μας - τότε θεραπεύονται τα πρωτόγονα ένστικτα όχι μόνο από το ισορροπημένο περιβάλλον αλλά και από την ενέργεια της Χάριτος του Θεού και γίνεται ευεργετικός στην κοινωνία.
33. *30/3-1/4 Κρήτη 2020: Κρήτη 2020: Υγεία. Σημερινή πραγματικότητα και προοπτικές, περ. Διάλογοι καταλλαγής, Ιαν. - Φεβρ. - Μάρ. 2001.*
Στό πλαίσιο του προγράμματος της Κρήτης 2020 ή Ορθόδοξος Ακαδημία Κρήτης έθεσε στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός της για το έτος 2000 το θέμα της ΥΓΕΙΑΣ. Προς τοῦτο συγκάλεσε δύο Ημερίδες και τό παρόν συνέδριο. Για τό θέμα της Βιοηθικής έγινε πρόταση, μέ εισηγητή τόν Γεν. Διευθυντή τής ΟΑΚ κ. Αλεξ. Παπαδερό, ιδρύσεως Ίνστιτούτου Βιοηθικής όπου σέ συνεργασία μέ τούς αρμόδιους εκκλησιαστικούς και επιστημονικούς φορείς θά έντατικοποιήσει τό διάλογο επί βιοηθικών ζητημάτων σέ έλληνικό και διεθνές επίπεδο.
34. *Παντερή Μανώλη, Αφιέρωμα : ή ελληνική οικογένεια στό σήμερα, περ. Παρεμβολή, Ιουλ.-Αύγ.-Σεπτ. 2001.*
Οί σημερινές πραγματικά αξιοθαύμαστες δυνατότητες τής ιατρικής και τής βιολογίας στίς μεθόδους ανθρώπινης αναπαραγωγής έρχονται να φανερώσουν όλη τή νοσηρότητα των κινήτρων των "στοργικών γονέων" και να καταστήσουν τό μέλλον του ανθρώπινου είδους έφιαλτικό. Στο μέλλον ένδέχεται ή οικογένεια να είναι κάτι διαφορετικό, κοινωνικά άπροσδιόριστο, ένα super market ψυχών και των μεταξύ τους σχέσεων μέ θύμα πάντα αυτόν που γεννιέται χωρίς τή συναίνεση και τή γνώμη του. Μιά μόνη λύση μένει σέ όσους διατηρούν νηφαλιότητα μέσα στό μεθύσι των ξεελίξεων : αντίσταση.
35. *Τό τριμηνιαίο περιοδικό ποικίλης ύλης "Ίνδικτος", τ. 14, Ιούνιος 2001 φιλοξενεί στίς σελίδες του άρθρα - μελέτες καθηγητών Πανεπιστημίου, Επιστημόνων και Έρευνητών αναφορικά μέ τήν Βιοτεχνολογία και τήν Βιοηθική. Ειδικότερα :*
1) Γεωργίου Ι. Μαντζαρίδη, Βιοηθική - Η ήθική τής παγκοσμιοποίησης, σ. 23-33.
2) Σταμάτη Αλαχιώτη, Η βιοηθική κρίση, σ. 35-43.
3) Γεωργίου Κουμάντου, Βιολογία και Δίκαιο, σ. 44-51.
4) Αντώνη Τρακατέλλη, Βιοηθική : Πυξίδα διαχείρισης τής Γενετικής Τεχνολογίας, σ.52-62.
5) Ιωάννου Ζηζιούλα, Τό πρόσωπο και οί γενετικές παρεμβάσεις, σ. 63-72.
6) Τάσου Κουράκη, Η σχέση τής νέας γενετικής μέ τήν αρχαία τραγωδία, σ. 73-84.
7) Δημήτρη Παπαϊωάννου, Ο κλωνισμός και οί δυστυχίες του, σ. 85-88.
8) Ιωάννη Σ. Πέτρου, Γενετική Μηχανική και κοινωνία, σ. 89-114.
9) Γιώργου Τσιακάλου, Χρήση έπιτευγμάτων τής βιολογίας και κοινωνικές αξίες, σ. 115-122.

- 10) John Breck (μτφρ. Τάσου Ζαννή), Τό ἐρώτημα τῆς "ἀρχῆς τῆς ζωῆς" καί ἡ Τεκνογονία, σ. 123-144.
- 11) Ἐφη Κουνουγέρη - Μανωλεδάκη : Τό δίκαιο ὡς ἐργαλεῖο κοινωνικοῦ ἐλέγχου τῆς ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς, σ. 145-154.
- 12) Ἀνέστη Κεσελόπουλου, Προσεγγίζοντας τίς μεταμοσχεύσεις, σ. 155-161.
- 13) Δημητρίου Ματθόπουλου, Ἄνθρωπος καί περιβάλλον. Φιλοσοφική καί ἠθική διάσταση, σ. 162-170.
- 14) Ἀθανασίου Τσαυτάρη, Οἱ ἐξελίξεις στή Βιοτεχνολογία καί οἱ προοπτικές τῶν ἐφαρμογῶν της, σ. 171-185.
- 15) Ἀνδρέα Ντούλη, Βιοτεχνολογία, σ. 186-191.
- 16) Φιλῆμονος Παιονίδη, Ἡ ἠθική εὐθύνη τοῦ ἐπιστήμονα γιά τή χρήση τοῦ ἔργου του, σ. 192-204
- 17) Σταύρου Γιαγκάζογλου, Ἡ εὐθανασία καί τό ἀνθρώπινο πρόσωπο, σ. 205-230.

36. Τό μηνιαῖο περιοδικό "Ἀκτίνες" στό τεῦχος Ὀκτωβρίου 2003, ἀρ. 644, φιλοξενεῖ στίς σελίδες του τίς εἰσηγήσεις καί διαλέξεις πού παρουσιάστηκαν στά πλαίσια τῆς 5ης Ἰατρικῆς Ἡμερίδας μέ θέμα "Ἰατρική καί Ἡθική" πού διοργάνωσε ἡ Χριστιανική Ἐνωση Ἐπιστημόνων στίς 12 Ἀπριλίον 2003. Εἰδικότερα :

- 1) Μηλίγκου Μιχαήλ, Ἰατρική φιλοσοφοῦσα, σ. 251-255.
- 2) Ἀβραμίδη Ἀθανασίου, Ἡ ἠθική στήν Ἰατρική ἔρευνα καί στίς ἐφαρμογές της, σ. 256-259.
- 3) Μαραγκοῦ Γεωργίου, Νοσοκομειακή Ἰατρική καί Ἡθική, σ.260-264.
- 4) Κέκη Βασιλείου, Ἰατρική :Λειτουργηγία - Ἀποστολή, σ.265-268.
- 5) Δαΐκου Γεωργίου, Ἡ Ἰατρική Παιδεία στόν 21ο αἰῶνα καί οἱ ἠθικές ἀξίες, σ.269-273.
- 6) Γεωργιάδη Ἀποστόλου, Νομικά καί ἠθικά προβλήματα πού προκύπτουν ἀπό τόν πρόσφατο νόμο γιά τήν ἰατρική ὑποβοήθηση τῆς ἀνθρώπινης ἀναπαραγωγῆς, σ.274-280.

B. ΚΛΩΝΟΠΟΙΗΣΗ

1. ΓΑΛΕΝΙΑΝΟΥ Μιχαήλ, Ἡ κλωνική ἀναπαραγωγή τοῦ ἀνθρώπου ἀπό πλευρᾶς ἠθικῆς, περ. «Ἐκκλησία», 1-2-98, σ. 83-87, 15-2-98 σ. 115-116 καί 1-3-98 σ. 150-151.

Ὑστερα ἀπό μιά συνοπτική τοποθέτηση τοῦ γράφοντος στά πορίσματα τῆς γενετικῆς γιά τήν κλώνωση στόν φυτικό καί ζωϊκό κόσμο καί τήν ἠθική θεώρηση τῶν ἐφαρμογῶν αὐτῶν πού μπορεῖ μέν ἀρχικά νά φαίνονται θετικές ἀλλά γεννοῦν πολλά ἐρωτήματα, ἀκολουθεῖ μιά τοποθέτηση στήν κλωνική ἀναπαραγωγή τοῦ ἀνθρώπου καί μιά ἠθική θεώρηση πού καταρρίπτει ὅλους τούς λόγους πού τήν θεωροῦν θεμιτή. Τά ἐπιχειρήματα ὑπέρ τῆς κλωνοποίησης διέπονται ἀπό μιά φοβερή ἀντίθεση. Ἀπό τή μιά προβάλλεται τό ὄραμα «τοῦ ὑπερανθρώπου» καί ἀπό τήν ἄλλη ὁ κλώνος ἀντιμετωπίζεται σάν ὑπάνθρωπος ἢ σάν ἄψυχο ἀντικείμενο (βιολογικό ρομπότ, ἐμβρυϊκά ἀντίγραφα πού καταψύχονται μέχρι νά χρησιμοποιηθοῦν σέ μεταμοσχεύσεις). Ἡ ὀρθόδοξη χριστιανική θεολογία κατὰ τό χριστολογικό δόγμα λέει ὅτι ὁ ἀνθρωπος εἶναι ψυχοσωματική ὕπαρξη «ἐξ ἄκρας συλλήψεως» ὅποτε γεννᾶται καί ἠθικό θέμα στήν ἐφαρμογή τῆς κλωνοποίησης.

2. ΓΑΛΙΤΗ Γ., Κλωνισμός καί κλωνισμός, περ. «Ἀνάπλασις», Ἰανουάριος - Φεβρουάριος 1997, σ. 2-6.

Μέσα ἀπό μιά ἱστορική ἀναδρομή στά πορίσματα τῆς γενετικῆς γιά τήν κλωνοποίηση στό φυτικό, ζωϊκό βασιλεῖο ἀλλά καί στόν ἀνθρώπο καί μιά ἠθική ἀλλά καί θεολογική

θεώρηση της υπάρχουσας καταστάσεως, ό γράφων αποφαίνεται ότι ό κλωνισμός δέν κλονίζει τήν πίστη αλλά δημιουργεί τεράστια ήθικά προβλήματα πού χρειάζονται περίσκεψη, σύνεση, άμεσες ενέργειες, φόβο Θεού και άπόλυτο σεβασμό στην εικόνα Του, δηλαδή τόν άνθρωπο.

3. ΓΕΩΡΓΙΟΥ Χωροεπισκόπου Αρσινόης, *Κλωνοποίηση. Ηθικές και θεολογικές προεκτάσεις*, περ. «Απόστολος Βαρνάβας», Ιανουάριος 1999, σ. 3-11.

Η κλωνοποίηση δέν κλονίζει τήν πίστη· δημιουργεί όμως, τεράστια ήθικά προβλήματα πού ή αντιμετώπισή τους χρειάζεται περίσκεψη, σύνεση και αίσθημα ευθύνης. Ειδικά ή κλωνοποίηση του ανθρώπου πρέπει νά αντιμετωπισθεί μέ φόβο Θεού και άπόλυτο σεβασμό στην εικόνα Του, πού φέρει τήν πνοή Του. Η επιστήμη μπορεί νά μήν έχει πατρίδα και ήθική, οί επιστήμονες όμως έχουν. Αυτή ή ήθική διάσταση μπορεί και πρέπει νά κάνει τή μεγάλη στροφή στην Έπιστήμη του αιώνα πού έρχεται.

4. ΓΕΩΡΓΙΟΥ, Χωροεπισκόπου Αρσινόης, *Προβλήματα βιοηθικής και ή στάση της Έκκλησίας*, περ. Απόστολος Βαρνάβας, τ. ΕΓ', τεύχος 5, Μάιος 2002, σ. 225-244 και Ιούνιος 2002, τεύχος 6, σ. 270-278.

Μέσω μιās αναλυτικής έκθεσης βάσει επιστημονικών δεδομένων για τήν κλωνοποίηση υπογραμμίζεται τό αίσθημα ευθύνης, σύνεσης και περίσκεψης πού πρέπει νά καταλαμβάνει τόν άνθρωπο και τονίζεται ή άποφυγή της κλωνοποίησης του ανθρώπου γιατί συγκρούεται μέ βασικές χριστιανικές και πανανθρώπινες ήθικές αρχές και δέν επιδεικνύει τόν πρόποντα σεβασμό στην εικόνα του Θεού, πού φέρει τήν πνοή Του. Για τό θέμα των άμβλώσεων και άφού γίνεται προσπάθεια παράθεσης άπόψεων για τή διαφοροποίηση των έννοιων "γονιμοποίηση" και "σύλληψη" τονίζεται ή θέση της Έκκλησίας ότι ή ανθρώπινη ζωή ξεκινά μέ τήν γονιμοποίηση και άπαιτείται πλήρης σεβασμός και προστασία άπό τή στιγμή αυτή και μετά. Γι' αυτό κι άπό τή βιβλική εποχή μέχρι σήμερα ή έκτρωση θεωρείται ως ή ήθικά καταδικαστέα πράξη της θανάτωσης μιās άθώας ύπαρξης.

5. ΓΙΑΜΒΡΙΑ Χρήστου, *Κλωνοποίηση, ή σημασία της για τόν άνθρωπο*, περ. «Ακτίνες», Απρίλιος 1998, σ. 107-110.

Μέσα άπό μία σοβαρή επιστημονική ενημέρωση για τίς θετικές εφαρμογές της γενετικής μηχανικής στά άγροτικά προϊόντα (κλωνοποίηση) και τίς προεκτάσεις άπ' αυτήν στον άνθρωπο, ό γράφων καταλήγει συμπερασματικά ότι ή επιστημονική κοινότητα στέκεται μέ δέος έμπρός στους παραδεκτούς κανόνες βιοηθικής και κανείς έρευνητής δέν θά επιζητούσε τό στίγμα της παγκόσμιας κατακραυγής. Ο άνθρωπος έκτός άπό υλική έχει και πνευματική ύπόσταση δηλαδή έχει δημιουργηθεί «κατ' εικόνα Θεού» γι' αυτό και δέν κλωνοποιείται.

6. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Επιφανίου Αρχιμ., *Η κλωνοποίηση και ή ανθρώπινη ύπεροψία*, έφημ. Όρθοδοξία και Έλληνισμός, Κυριακή 10/2/2002.

Απάντηση, στό σχόλιο του δρ. Ρίτσαρντ Σίντ, διδάκτορα Φυσικής και έρευνητή της Βιολογίας ότι "ή κλωνοποίηση και ό αναπρογραμματισμός του DNA είναι τό πρώτο σοβαρό βήμα για νά γίνουμε ένα μέ τό Θεό", άποτελεί τό ότι όσοι τόλμησαν νά υπερεκτιμήσουν τίς δυνατότητές τους και έπιχείρησαν νά βάλουν τόν έαυτό τους στην θέση του Θεού, έπесαν θύματα του έγωισμού τους. Μοναδική μέθοδος για νά πλησιάσει κανείς τό Θεό είναι ν' ακολουθήσει τό δρόμο της ταπεινώσης, της προσευχής, της ειλικρινούς άυτογνωσίας διά της όποίας θ' άντιληφθεί τήν κενότητα και τήν άνεπάρκειά του.

7. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ηρακλή, *Η κλωνοποίηση και τό μέλλον*, περ. «*Ακτίνες*», Ιούνιος 1997, σ. 186-187.

Καθοριστική για τήν επαναστατική μέθοδο τής γενετικής, τήν κλωνοποίηση, θά εἶναι κατά πόσον ἡ ἐπιστήμη ἀλλά καί ἡ ἐν γένει ζωή θά προχωρεῖ μέ συνοδοιπόρο τόν ἐγωισμό καί τήν κακία ἢ τήν ἀρετή. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος ἀλλά συγχρόνως καί ὑπεύθυνος γιά τή ζωή του.

8. ΠΟΡΤΕΛΑΝΟΥ Σταμάτη, *Ὁ «κλωνισμός» τοῦ ἀνθρώπου καί ἡ ἐξορία του*, περ. «*Σύναξη*», τεύχ. 63, 1997, σ. 137-140.

Θεολογική προσέγγιση τής κλωνοποίησης πού ὡς μέθοδος θά γίνεи κοινωνικά ἀποδεκτή καί ὠφέλιμη μόνο ἂν δέν θιγοῦν ἡ ἀνθρώπινη συνείδηση καί ἐλευθερία σάν παράγοντες τής ἱστορίας καί τής πνευματικῆς ἐξέλιξης τοῦ ἀνθρώπου.

9. ΤΣΙΤΣΙΓΚΟΥ Σπύρου, *Η κλωνοποίηση ὑπό το πρίσμα τής ἀνθρωπολογίας τῶν Τριῶν Τεραρχῶν*, 7 σ., περ. «*Κοινωνία*», ἔτος ΜΑ', τεύχος 2, Ἀπρίλιος-Ιούνιος 1998, σ. 181-188.

Ὑστερα ἀπό συνοπτική κατάθεση τῶν πορισμάτων τής γενετικής γιά τήν κλωνοποίηση, ἀκολουθεῖ ἠθική καί θεολογική θεώρησή της μέ ἐπιχειρήματα παρμένα μέσα ἀπό θεολογικές πηγές (Παλαιά καί Καινή Διαθήκη) καί ἰδιαίτερα ἀπό χωρία τῶν Τριῶν Πατέρων τής Ἐκκλησίας (Μ. Βασιλείου, Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Γρηγορίου Θεολόγου) πού καταρρίπτουν τούς λόγους -μέ ἐξάιρεση τούς θεραπευτικούς- γιά τούς ὁποίους θεωρεῖται αὐτή θεμιτή γιά τό ἀνθρώπινο εἶδος.

10. Αρχιμ. Νικολάου Χατζηνικολάου, *Χαρτογράφηση τοῦ ἀνθρώπινου γονιδιώματος*, περ. *Πειραϊκή Ἐκκλησία*, Ἀρ. φ. 117, Ιούνιος 2001, σ. 40-43.

Ἐξετάζοντας τά ἠθικά προβλήματα πού συνδέονται μέ τή χαρτογράφηση τοῦ ἀνθρώπινου γονιδιώματος ἀπό κοινωνική, φιλοσοφική καί πνευματική ὀπτική διάσταση συμπεραίνεται ὅτι ἴσως ἡ μεγαλύτερη ἀνακάλυψη πού συνδέεται μέ τό DNA μας νά εἶναι ὅτι τά προβλήματα τά δημιουργοῦμε μόνοι μας. Τό ὅτι εἴμαστε τόσο ἀνεξήγητοι ὡς ἄνθρωποι φαίνεται πῶς ὀφείλεται τελικά στή γεωμετρία τοῦ DNA μας. Τό γενετικό μας ὑλικό μοιάζει νά δημιουργεῖ καινοφανῆ προβλήματα καί νά εἶναι ὑπεύθυνο γιά τήν ἀδυναμία μας νά τά ἐπιλύσουμε.

11. Patrick Verspiere, *Η κλωνοποίηση τοῦ ἀνθρώπου*, περ. *Σύγχρονα Βήματα*, *Ανάλεκτα 113*, Ἰαν. - Μάρ. 2000, σ. 3-19.

Ὁ συγγραφέας καί καθολικός ἱερέας πού διδάσκει βιοηθική στή Θεολογική Σχολή Centre Sevres στό Παρίσι καί εἶναι μέλος τής Ἐθνικῆς Συμβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς Ἠθικῆς τής Γαλλίας δημοσιεύει τό Νοέμβριο τοῦ 1999 (τό παρόν ἄρθρο ἀποτελεῖ ἀναδημοσίευση σέ μτφρ. Ἑλένης Δαργέντα) τίς ἀπόψεις του γιά τήν κλωνοποίηση εἴτε αὐτή ὀνομάζεται ἀναπαραγωγική εἴτε θεραπευτική καί μέ γνώμονά του, νά καταστῆ ἡ ἐπιστημονική καί ἰατρική χρησιμότητα ὡς ὑπέρτατη ἀξία σέ θέματα δικαίου καί ἠθικῆς, τονίζει πόσο ἔθραυστες εἶναι οἱ προτεινόμενες διακρίσεις ἀπό τήν Ἐπιτροπή Ἠθικῆς ἀνάμεσα στούς ὅρους "ἀναπαραγωγικό" καί "μὴ ἀναπαραγωγικό".

12. *Πειραματισμοί σέ ἀνθρώπινα ἔμβρυα*, ἐφημ. Ἐκκλησιαστική Παρέμβαση, τ. 77, Ιούνιος 2002.

Εἰδική Νομοπαρασκευαστική Ἐπιτροπή παρέδωσε στό Ὑπουργεῖο Δικαιοσύνης προσχέδιο νόμου μέ θέμα τήν ἰατρική ὑποβοήθηση τής ἀνθρώπινης ἀναπαραγωγῆς πού σύμφωνα μέ τά λεγόμενα τοῦ Αναπλ. Καθηγητοῦ κ. Κων/νου Καρακατσάνη δέν εἶναι μακρινό τό μέλλον πού θά ἐπιτραπῆ καί ἡ ἀναπαραγωγική κλωνοποίηση. Μόνη ὀριστική λύση γιά τόν κ. Καρακατσάνη ἀποτελεῖ ἐκτός ἀπό τήν ματαίωση τής διεξαγωγῆς πειραμάτων σέ ἀνθρώπινα ἔμβρυα, ἡ ἀπάλειψη τῶν σχετικῶν ἄρθρων

στό κατατεθέν προσχέδιο νόμου και ή άρση τής ισχύος του σχετικού νόμου 1986 μέ τον όποιο άποποινικοποιήθηκαν στην Ελλάδα οι έκτρώσεις.

13. *Κλω(ο)νισμένοι άνθρωποι, περ. Εύροκλύδων, τευχ. 24, Απρίλιος 1997, σ. 1.*

Η λειτουργία τής αναπαραγωγής δέν μπορεί νά διεξάγεται σέ άγνοια τών ανθρώπων και νά εξελίσσεται σέ τεχνικό έπιστημονικό ή νομικό θέμα στό όποιο ό άπλός πολίτης πρέπει νά ύπακούσει.

14. *Πειραματισμοί μέ ανθρώπινα έμβρυικά βλαστοκύτταρα, περ. Παρακαταθήκη, Ιουλ. - Αύγ. 2002, τεύχος 25.*

Σχολιασμός από ομάδα ιατρών για τά ήθικά διλήμματα πού προκύπτουν βάσει τής εισηγήσεως τής Έθνικής Έπιτροπής Βιοηθικής (11-1-2002) και τό κατατεθέν προσχέδιο νόμου για τήν ύποβοήθηση τής ανθρώπινης αναπαραγωγής, από τίς έρευνες σέ ανθρώπινα βλαστοκύτταρα, τή σχέση τών πειραματισμών σέ έμβρυα μέ τίς άμβλώσεις, τά δικαιώματα τών εμβρύων, τή θεραπευτική κλωνοποίηση και τήν έμπορευματοποίηση τών ανθρωπίνων εμβρύων.

15. *Κλωνοποίηση, θέσεις τής Ιεράς Συνόδου τής Έκκλησίας τής Ελλάδος, περ. Παύλειος Λόγος, τ.37, Ιαν.-Μάρτιος 2001, σ. 10-11.*

Σχετικά μέ τήν άπόφαση τής Βουλής τών Λόρδων στή Μεγάλη Βρετανία πού έγκρίνει τήν κλωνοποίηση ανθρώπινου έμβρυϊκού ιστού για θεραπευτικούς σκοπούς ή Ιερά Σύνοδος γνωστοποιεί ότι τό ήθικό κριτήριο είναι άνυπέρβλητα άνώτερο από τό όποιο έπιστημονικό έπίτευγμα και έκφράζει τήν κατηγορηματική της αντίθεση στην διεξαγωγή πειραμάτων σέ ανθρώπινα έμβρυονικά κύτταρα.

Γ. ΜΕΤΑΜΟΣΧΕΥΣΕΙΣ

1. *ΑΒΡΑΜΙΔΟΥ Αθανασίου, Οί μεταμοσχεύσεις, περ. «Ορθόδοξη Μαρτυρία», τ. 107, σ. 46-49.*

Αναδημοσίευση από τό περ. «Πειραϊκή Έκκλησία» (Νοέμβριος 1999) όπου γίνεται μία ιστορική αναδρομή τής πορείας τών μεταμοσχεύσεων μέχρι τό σημερινό νέο νόμο 2737/1999 όπου μία κριτική του τελευταίου μέ τεκμηριωμένες έπιστημονικές θέσεις άποδεικνύουν ότι άπαιτούνται βελτιώσεις για τήν «εϋόδωση» τών μεταμοσχεύσεων.

2. *ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ (Λιάπη) Μητρ. Θηβών και Λεβαδείας, Προσεγγίσεις επί του θέματος τών μεταμοσχεύσεων, από τον χαριστήριο προς τιμή του Αρχιεπισκόπου Αλβανίας Αναστασίου Γιαννουλάτου τόμο «Πορευθέντες», έκδ. Αρμός, Αθήνα 1997, σ. 341-347.*

Τό θέμα τών μεταμοσχεύσεων είναι μία σημαντική εξέλιξη στην έπιστήμη τής Ιατρικής και είναι προφανές ότι ή όρθόδοξη Έκκλησία στέκεται πάντοτε μέ σεβασμό και εϋλάβεια μπροστά στα έπιτεύγματα του ανθρώπινου πνεύματος χωρίς όμως νά παραβλέπει ότι τά δεοντολογικά προβλήματα τών μεταμοσχεύσεων δέν ύπηρεξαν καθόλου άπλά τόσο από πλευράς κοινωνικής όσο και χριστιανικής ήθικής.

3. *ΜΠΟΥΜΗ Παναγιώτου, Μεταμοσχεύσεις. Προβληματισμοί - Θεολογική θεώρηση, έκδ. «Επτάλοφος», Αθήνα 1999, σ. 119.*

Μέσα από επιστημονική τεκμηρίωση ο συγγραφέας τονίζει ότι τόσο η Αγία Γραφή, όσο και οι κανόνες της Εκκλησίας δεν φαίνεται ν' απαγορεύουν τη λήψη ή την προσφορά ή το δανεισμό οργάνων ή μελών του σώματος ενός ανθρώπου σέ άλλον, χωρίς όμως νά συνιστάται ή καί νά επιβάλλεται. Έκείνο όμως πού πρέπει νά λαμβάνεται ως απόλυτη προϋπόθεση για τή μεταμόσχευση οργάνου από «νεκρό» δότη καί πού πρέπει νά συμφωνηθεί επιστημονικά (ιατρικά, βιολογικά, φυσιολογικά, θεολογικά, νομικά) είναι τό στοιχείο τής επελεύσεως καί εξακριβώσεως του θανάτου του δότη. Προτείνεται δέ τό μυστήριο του Εύχελαίου καί οί σχετικές προσευχές τής Εκκλησίας νά προηγοῦνται οποιασδήποτε απόπειρας λήψεως οργάνου προς μεταμόσχευση από άνθρωπο πού έχει υποστεί ἐγκεφαλικό θάνατο, ὥστε νά μήν αποκλείεται κατά τό δυνατόν, ή περίπτωση ἔστω καί ἐσωτερικῆς - καρδιακῆς μετανοίας του δότη ή περίπτωση ἐπισυμβάσεως θαύματος τῆ βοηθεία του Θεοῦ.

4. π. ΣΤΕΦΟΠΟΥΛΟΥ Στέφανου, *Εκκλησία καί Μεταμοσχεύσεις*, περ. Θεοδρομία, τ.1, Ιανουάριος -Μάρτιος 2003, σ. 72-103 καί Απρίλιος - Ιούνιος 2003, σ. 183-214.

Μία ἄποψη - ἔνσταση (ὅπως τήν ὀνομάζει ὁ ἴδιος ὁ γράφων) για τά ὅσα λέχθηκαν τόν Φεβρουάριο του 2002 σέ μία ἡμερίδα Βιοηθικῆς ἀφιερωμένη στήν ἐνημέρωση ἱερέων τῆς ἱεράς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν καί ἄλλων Μητροπόλεων σχετικά μέ τό ἔργο τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Βιοηθικῆς ἐπί τῶν μεταμοσχεύσεων.

5. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ Μακ. *Αρχιεπισκόπου καί πάσης Ἑλλάδος, Ἐκκλησία καί Μεταμοσχεύσεις, Ὁμιλία κατά τά ἐγκαίνια του Κέντρου Βιοϊατρικῆς Ἠθικῆς καί Δεοντολογίας, 8-3-2001, ἀπό Internet (Ecclesia).*

Ἡ χώρα μας, ή κατ' ἐξοχήν χώρα τῶν κοινωνικῶν σχέσεων καί δεσμῶν, ή χώρα πού μοιράζεται τά περισσότερα ἀπό οποιοδήποτε ἄλλο μέρος στον κόσμο δέν μπορεῖ νά εἶναι τελευταία στό μοίρασμα του ἀγαθοῦ τῆς ζωῆς. Ἡ παράδοση καί ή Ὁρθόδοξη Θεολογία μας εἶναι κατ' ἐξοχήν κοινωνικές καί δέν ἔχουν καμμία σχέση μέ τόν σχολαστικισμό καί τόν στενό προβληματισμό. Πῶς λοιπόν μπορεῖ νά εἶναι οὐραγός στις μεταμοσχεύσεις; Ἡ οποιαδήποτε συστολή καί ἐπιφύλαξη ὀφείλεται σέ ἐνδοεκκλησιαστικούς καί κοινωνικούς λόγους καί σέ πρακτικές ἐγγυήσεις ὅτι οί μεταμοσχεύσεις τελικά δέν θά παρατείνουν μόνον ζωές ἀλλά θά σώζουν ψυχές.

6. *Εκκλησία καί Μεταμοσχεύσεις, Ἱερά Σύνοδος τῆς Εκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Εἰδική Συνοδική Ἐπιτροπή ἐπί τῆς Βιοηθικῆς, Ἐκδόσεις Κλάδου Ἐκδόσεων Ἐπικοινωνιακῆς καί Μορφωτικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλ. τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 2001, 367 σ.*

Οί μεταμοσχεύσεις εἶναι ἴσως ἓνα ἀπό τά θέματα στά ὅποια ή πολιτεία ἔχει τήν ἄμεση ἀνάγκη τῆς Εκκλησίας. Ἡ Εκκλησία μπορεῖ νά πει τό «ναί» στις αἰώνιες πνευματικές ἀξίες καί τόν σεβασμό του ἀνθρώπου. Καρπός πολύμηνης μελέτης, σκέψεως καί ἐργασίας τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπί τῆς Βιοηθικῆς εἶναι ή παρούσα ἐργασία μέ τίς ἐπιστημονικές μελέτες πού στάθηκαν ἐφαλτήριο για τήν σύνταξη του κειμένου 55 βασικῶν θέσεων τῆς Ἱεράς Συνόδου τῆς Εκκλησίας ἐπί τῆς ἠθικῆς τῶν μεταμοσχεύσεων.

Δ. ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ

1. ΚΑΡΑΔΗΜΟΥ Βασιλική, *Ἡ εὐθανασία. Νομική, ἱατρική καί θεολογική θεώρηση*, περ. Θεοδρομία, τ.2, Απρίλιος -Ιούνιος 2003, σ. 215-231.

Τό ἄρθρο ἐξετάζει τήν ἔννοια τῆς εὐθανασίας ὡς προς τήν νομική καί ἱατρική τῆς υπόστασης· στή συνέχεια ὑπάρχει ή παράθεση τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας καί καταλήγει

στό συμπέρασμα ότι "γιά τή χριστιανική ήθική, ὅπως τήν προέβαλε καί τή βίωσε ἡ ὀρθόδοξη παράδοση, ἡ εὐθανασία δέν ὑπάρχει οὔτε ὡς πρόβλημα, οὔτε ὡς ἀδιέξοδο". "χάνει τή σημασία, "τή λογικότητα" καί τίς ἀπαιτήσεις της".

2. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ Ἰωάννου, *Ἡ εὐθανασία ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ*, περ. «Θεολογία», τόμος 70, τεῦχ. 2-3, Ἀπρίλιος-Σεπτέμβριος 1999.

Στήν Παλαιά Διαθήκη ἀναφέρονται περιπτώσεις εὐθανασίας σέ περίοδο πολέμου ἢ διωγμῶν πού διαπράττονται μέ τήν βοήθεια κάποιου ἄλλου ἢ δι' αὐτοκτονίας ὄχι ἀπό περιφρόνηση στή ζωή ἀλλά ἀπό ἀφοσίωση σέ ἀνώτερες ἀξίες.

3. ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΥ Κων/νου πρ., *Στά πρόθυρα μιᾶς "Θεολογίας" τῆς εὐθανασίας*: 25 ἐρωτήματα ζητοῦν ἀπάντηση, περ. Παρακαταθήκη, τ.22, Ἰαν.-Φεβρ. 2002.

Ἄρθρο μέ σχόλια καί 25 ἐρωτήματα τοῦ γράφοντος γιά τό κεφάλαιο "πνευματική ἠθική καί παθολογία τῶν μεταμοσχεύσεων" (σ.315-345) τοῦ βιβλίου τοῦ ἀρχιμ. Νικολάου Χατζηνικολάου πού ἐκδόθηκε ἀπό τό Κέντρο Βιοϊατρικῆς καί Ἠθικῆς Δεοντολογίας" μέ τίτλο "Ελευθεροί ἀπό τό γονιδίωμα". Προσωπική ἀποψη τοῦ σχολιαστή ὅτι ὁ σκοπός δέν ἀγιάζει τά μέσα καί αὐτό συνεπάγεται ὅτι δέν δυνάμεθα νά δεχτοῦμε παρέμβαση λήψεως ὀργάνων πρὶν τόν ὀριστικό θάνατο, ἐφ' ὅσον ἀντιστοιχεῖ σέ ἀφαίρεση ζωῆς ἔστω κι ἂν ὁ σκοπός εἶναι ἡ θεραπεία κάποιου ἀσθενοῦς.

4. *Εὐθανασία, θέσεις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, περ. Παύλειος Λόγος, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2000, τ.36, σ. 10-11.

Σέ ἀπάντηση τῆς ἀπόφασης τῆς Ὁλλανδικῆς Βουλῆς στίς 28 Νοεμβρίου 2000 γιά νομιμοποίηση τῆς εὐθανασίας ἡ Ἱερά Σύνοδος καταθέτει τίς θέσεις της πού τήν ἀπορρίπτουν "ὡς ὕβριν" κατὰ τοῦ Θεοῦ· κάθε δέ ἰατρική πράξη πού δέν συντελεῖ στήν παράταση τῆς ζωῆς ὡς ὁ ὄρκος τοῦ Ἱπποκράτη ὀρίζει, ἀλλά προκαλεῖ ἐπίσπευση τῆς στιγμῆς τοῦ θανάτου καταδικάζεται ὡς ἀντιδεολογική καί προσβλητική τοῦ ἰατρικοῦ λειτουργήματος.

E. ΜΕΤΑΛΛΑΓΜΕΝΑ

1. ΓΙΑΜΒΡΙΑ Χρήστου, *Οἱ σύγχρονες ἐξελιξίεις τῶν βιολογικῶν ἐπιστημῶν πρόκληση γιά τόν σημερινό ἄνθρωπο*, περ. Ἀκτίνες, Μάρτιος 1997, σ. 73-77.

"Ὑστερα ἀπό μία συνοπτική ἀλλά ἐπιστημονικά τεκμηριωμένη ἱστορική ἀναφορά στήν γενετική μηχανική γίνεται λόγος γιά τίς ἠθικές καί κοινωνικές ἐπιπτώσεις τῆς βιοτεχνολογίας στή ζωή μας. Εἶναι φυσικό νά ὑπάρξουν ἐπιφυλάξεις, ἀντίθετες ἀπόψεις, ἀντιδράσεις. Γι αὐτό σάν λύση προτείνεται νά βρεθοῦν τρόποι προσέγγισης στίς σχέσεις ἀνάμεσα στή τεχνολογία καί ἐπιστήμη μέ τό κοινωνικό ὄλο. Θά πρέπει νά ὑπάρξει ἐνημέρωση ὄλων τῶν ἐνδιαφερομένων καί ἐκείνων πού ἀσχολοῦνται μέ τή βιοϊατρική καί ἐκείνων τῶν ἐπιστημόνων πού τό ἀντικείμενό τους ἄπτεται τέτοιων θεμάτων

2. ΓΙΑΜΒΡΙΑ Χρήστου, *Ἡ βιοτεχνολογία στή γεωργία*, περ. «Ἀκτίνες», Φεβρουάριος 1999, σ. 33-38.

Τά γεωργικά προϊόντα φυτικῆς παραγωγῆς πού προέρχονται ἀπό φυτά τά ὅποια μέ τίς νέες μεθόδους τῆς βιοτεχνολογίας, ἔχουν τροποποιηθεῖ γενετικῶς, εἶναι ἕνα θέμα πού ἐνδιαφέρει καί προβληματίζει τό σύγχρονο ἄνθρωπο. Ὑστερα ἀπό μία ἀναζήτηση τῶν αἰτίων γιά τή δημιουργία αὐτῶν τῶν μεθόδων καί μία κατανοητή στόν ἀπλό ἀναγνώστη καταγραφή τῆς τεχνικῆς τοῦ γονιδιώματος, συμπεριλαμβανομένων καί πρακτικῶν ἐφαρμογῶν της (σόγια, πατάτα, ἀραβόσιτος), τό ἄρθρο καταλήγει ὅτι τά γονίδια εἶναι ἕνα θαυμαστό ἐργαλεῖο στά χέρια τοῦ ἀνθρώπου, φτάνει οἱ εἰδικοί γενετιστές καί

μοριακοί βιολόγοι νά εμπνέονται από αίσθημα ευθύνης και ήθικης δεοντολογίας, ώστε νά ενεργοῦν γιά τήν επίτευξη ὑψηλῶν στόχων, πού θά εἶναι γενικῶς ἀποδεκτοί ἀπό τό κοινωνικό σύνολο καί σύμφωνοι μέ τούς ήθικούς νόμους.

3. *ΕΥΘΥΜΙΟΥ Κώστα, Μικρόβια καί Μικροβιολογία. Στήν ὑπηρεσία τοῦ περιβάλλοντος, περ. Ἀκτῖνες, Δεκέμβριος 1999, σ. 337-344.*

Τό τέλος τῆς χιλιετηρίδος συμπίπτει μέ τό κλείσιμο μιᾶς περιόδου 150 περίπου ἐτῶν ἀπό τήν γένεση μιᾶς νέας βιολογικῆς ἐπιστήμης, τῆς Μικροβιολογίας πού ἀπό τήν ἀρχή πῆρε ἕνα χαρακτήρα ἀλτροῦιστικό καί ἰδιαίτερα ἀνθρωπιστικό μέ τήν σωτήρια προσφορά της στόν δοκιμαζόμενο καί πάσχοντα ἀνθρώπο στόν εὐαίσθητο τομέα τῆς ὑγείας του. Ἡ συμβολή της συγχρόνως εἶναι μεγάλη καί στήν ἐπούλωση «πληγῶν» πού προέρχονται ἀπό τή ρύπανση καί μόλυνση τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τοῦ ἀνθρώπου πού διαφαίνεται μέσα ἀπό μία ἀριστα ἐπιστημονικά τεκμηριωμένη περιγραφή τῶν μεθόδων της. Τό συμπέρασμα, ὅμως, πού συνάγεται εἶναι ὅτι τό πρόβλημα τῆς προστασίας τοῦ περιβάλλοντος δέν εἶναι κατά βάση τεχνικό ἀλλά ἔχει αἰτιολογική σχέση μέ τήν ὑπερκαταναλωτική νοοτροπία σπατάλης καί τήν ἀνευ ὁρίων εὐδαιμονιστική βιοθεωρία τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Εἶναι πρόβλημα ἰεράρχησης καί σεβασμοῦ ἀξιών καί ἀπαιτεῖ ἕνα πνευματικότερο πολιτισμικό προσανατολισμό.

4. *Σακαλάκης Νίκος, Βιοκαλλιέργεια :τροφός - διδάσκαλος, περ. Πληροφόρηση, Μάιος - Ἰούνιος 2001 (Ψηφίδες, σ. 9).*

Μέ ἀφορμή τίς βιοκαλλιέργειες ὁ μαθηματικός κ. Σακαλάκης σχολιάζει ὅτι ἡ σημερινή πρόοδος καί ἐξέλιξη ἔχει ὑλιστική καί κερδοσκοπική προοπτική, γι αὐτό κι ἔχει διασπάσει τήν οικολογική ἰσορροπία τοῦ πλανήτη μας. Οἱ ὅποιες οικολογικές ἐνέργειες τότε μόνο θά ἔχουν οὐσιαστικό ἀποτέλεσμα ὅταν βιωθοῦν ὡς συνέπεια τῆς ἀναγνώρισης καί ὁμολογίας τῆς αἰτίας τοῦ κόσμου δηλ. τοῦ Θεοῦ.

5. *Τό μηνιαῖο περιοδικό "Ἀκτῖνες", τοῦ Φεβρουαρίου 2000, Ἀρ. 608, φιλοξενεῖ στίς σελίδες του ἀφιέρωμα στήν ἡμερίδα μέ θέμα "Γεωπονική Βιοτεχνολογία. Ὁ ρόλος της στή σύγχρονη κοινωνία" πού διοργάνωσε ἡ Χριστιανική Ἐνωση Ἐπιστημόνων τήν Τετάρτη 20 Ὀκτωβρίου 1999. Εἰδικότερα :*

Στήν Εἰσαγωγή πού ἔκανε ὁ κ. Χρ. Γιαμβριᾶς (σ. 45-46) τόνισε ὅτι στίς εἰσηγήσεις πού θ' ἀκολουθήσουν θά ἀναφερθοῦν ἀναλυτικά στοιχεῖα γιά τήν κατανόηση ὅλων τῶν παραμέτρων πού ἔχουν σχέση μέ τίς ἐπεμβάσεις (θετικές καί ἀρνητικές) τῆς βιοτεχνολογίας στό γεωργικό τομέα καί τά ἀποτελέσματά τους μέχρι σήμερα. Οἱ Εἰσηγήσεις πού ἀκολούθησαν εἶναι :

1) Λουκά Μιχαήλ, Γενετική καί Βιοτεχνολογία, σ. 47-53, μέ ἀναφορά στίς ἐφαρμογές τῆς βιοτεχνολογίας στούς ζωϊκοῦς καί φυτικούς ὄργανισμούς (παραγωγή προϊόντων ἀπό τροποποιημέ-νους μικροοργανισμούς καί ἀπό τροποποιημένα θηλαστικά, γενετική τροποποίηση καλλιεργούμενων φυτῶν).

2) Χολέβα Κων/νου, Ἡ Βιοτεχνολογία στά καλλιεργούμενα φυτά, σ. 54-59 μέ ἀναφορές στή γενετική βελτίωση τῶν καλλιεργειῶν (πλεονεκτήματα - πιθανολογούμενοι κίνδυνοι) καί στό παρόν καί στό μέλλον τῆς γεωπονικῆς βιοτεχνολογίας.

3) Χ.Γ. Παναγόπουλου, Ἐφαρμογές τῆς βιοτεχνολογίας στή φυτοπροστασία, σ. 60-65 μέ ἀναφορές στή σημασία τῆς φυτοπροστασίας, στή συμβατική φυτοπροστασία, στήν ἀνάγκη τῆς βιοτεχνολογίας καί τίς ἐφαρμογές της στήν φυτοπροστασία.

4) Καλημέρη Δημητρίου Ἀρχιμ., Ἠθικά, κοινωνικά καί νομικά ζητήματα τῆς βιοτεχνολογίας, σ. 66-69 μέ ἀναφορές στή βιοηθική διάσταση τοῦ θέματος.

ΣΤ. ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΑ - ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΑ ΑΡΘΡΑ

α. Γενικά

1. ΒΑΜΒΑΝΗ Θωμά (πρωτοπρεσβυτέρου), *Τό γονιδίωμα και ή παράδοση*, έφ. Εκκλησιαστική παρέμβαση, έτος Στ, τ. 61, Φεβρουάριος 2001 σ. 1,12.

Η χαρτογράφηση του γονιδιώματος έδειξε από την μία μεριά την μεγάλη σημασία της έλευθερίας του προσώπου και από την άλλη τον καθοριστικό ρόλο της παράδοσης. Όλοι οί άνθρωποι είμαστε γενετικά ίδιοι όμως υπάρχουν τεράστιες διαφορές στην εξέλιξη και την πρόοδο των ανθρώπων και των κοινωνιών.

2. ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Στυλιανού, *Βιβλιοκριτική στην διδακτορική διατριβή του κ. Βασιλείου Φανάρα με θέμα «Υποβοηθούμενη αναπαραγωγή ήθικοκοινωνική προσέγγιση»*, έφημ. «Εκκλησιαστική παρέμβαση», Ιανουάριος 2001.

«Η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή είναι μία καινοτομία που μεταφέρει την γέννηση του ανθρώπου σε επίπεδο τεχνικό και λογικό. Η ορθόδοξη Θεολογία έχει ανάγκη και πρέπει να εξετάσει αυτά τά θέματα της γενετικής. Είναι μέσα στα πλαίσια των δυνατοτήτων της χωρίς να παραθεωρείται ή πίστη στην παντοδυναμία του Θεού».

3. ΝΑΝΟΥΡΗ Δημήτρη, *Θεολόγοι : Βιοηθική αντί βιοτεχνολογίας*, έφ. Έλευθεροτυπία, 2-7-2000.

Οί θεολόγοι παρακολουθούν με επιφύλαξη την πρόοδο της επιστημονικής έρευνας σε θέματα γενετικών χειρισμών. Η χαρτογράφηση του DNA, οί καινοτομίες στην ανθρώπινη αναπαραγωγή ή ή παράταση της ζωής δημιουργούν τεράστια ήθικά προβλήματα. Απέναντι στην εξέλιξη της γενετικής μηχανικής προτάσσουν τή βιοηθική. Διευκρινίσεις επί του θέματος δόθηκαν από τον καθηγητή της Θεολογικής Σχολής Αθηνών κ. Α.Μ. Σταυρόπουλο.

4. ΦΑΝΑΡΑ Βασιλείου, *Βιοηθικά προβλήματα. Αντιμετώπιση θεολογική ή δημοσιογραφική*, έφ. Εκκλησιαστική Αλήθεια, 1-11-1997, σ. 4.

Η Ορθόδοξη Θεολογία οφείλει να ασχολείται με τά καινοφανή βιοηθικά προβλήματα γιατί δέν απαιτείται μόνο ή γνώση των νέων ιατρικών ανακαλύψεων (εϋθανασία, κλωνοποίηση, μεταμοσχεύσεις), τεχνικών και μεθόδων αλλά και ή βαθιά γνώση των θεολογικών έννοιών που μέσα από την βιβλική και πατερική θεολογία μπορούν να διατυπωθούν ξεκάθαρες θέσεις που αφορούν στα προβλήματα αυτά.

5. *Τό Συμβούλιο της Εϋρώπης αποδέχθηκε τή συνθήκη για τή βιοηθική*, περ. Δρώμενα, Ιανουάριος 1996, σ. 14.

Τριάντα πέντε χώρες του Συμβουλίου της Εϋρώπης -ανάμεσά τους και ή Ελλάδα- συμφώνησαν με τή Συνθήκη για τά δικαιώματα του ανθρώπου και τή βιοϊατρική που προβλέπει τό ανθρώπινο σώμα να μη γίνεται πηγή κέρδους, την απαγόρευση της επέμβασης στα γονίδια παρά μόνο για λόγους προληπτικούς, διαγνωστικούς ή θεραπευτικούς, την απαγόρευση τροποποίησης μεταβλητών γενετικών χαρακτήρων και την απαγόρευση της επιλογής του φύλου του έμβριου εκτός και αν προκειται για προληπτικούς λόγους. Τρεις χώρες άπουσίαζαν: Γερμανία, Πολωνία, Βέλγιο.

6. *Βιοηθική : Τό έμβρυο έχει ανάγκη προστασίας από τή στιγμή της συλλήψεως*, έφημ. Πληροφόρηση, Μάρτιος 1997, σ. 8.

Τό 3ο Ευρωπαϊκό Συμπόσιο Βιοηθικής 15-18/12/96 διακήρυξε ότι τό ἔμβρυο εἶναι «ἄνθρωπινο πρόσωπο ἐν δυνάμει» καί αὐτό σημαίνει ἐργήγορση γιά τήν προστασία του.

7. *Τά θέματα τῆς γενετικῆς βιολογίας ἀπαιτοῦν καί ἐκκλησιαστική τοποθέτηση, Πληροφόρηση, ἀρ. φ. 196, Μάιος 1997.*

Ἐπείγουσα ἀνάγκη στό χῶρο τῆς Ἐκκλησίας νά δημιουργηθεῖ ἐπιτελική ομάδα ἐπιστημονικῆς ἐργασίας ἀποτελούμενη ἀπό εἰδικούς ἐπιστήμο-νες, ἰατρούς, θεολόγους, κοινωνιολόγους, νομικούς, ψυχολόγους πού θά ἀναλάβει τό ὑπεύθυνο καί δύσκολο ἔργο νά ἀρθρώσει ὀρθόδοξο λόγο στίς πολλές νέες ἐπιδόσεις τῶν γενετιστῶν ὥστε καί αὐτοί νά βοηθηθοῦν ἀλλά καί τό κοινό νά διαφωτίζεται ὑπεύθυνα.

8. *Κατανόηση καί ἀποδοχή τῶν ἐφαρμογῶν τῆς Βιοτεχνολογίας ἀπό τό κοινό, Πρακτικά Συζήτησης Στρογγυλῆς Τραπέζης 7-5-1997 (E.I.E.), σ. 6-9.*

Σεβασμώτατος Ἀθηναγόρας (Μητροπολίτης Φωκίδος) : Ἡ Ἐκκλησία ὅπως καί στό παρελθόν ἔτσι καί σήμερα δέχεται μέ πολλή συμπάθεια τίς διάφορες ἐπιστημονικές ἀνακαλύψεις. Ἐνθαρρύνει καί ὑποστηρίζει κάθε ἐπιστημονική ἔρευνα πού στόχο ἔχει ὄχι μόνο τήν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης, ἀλλά καί τήν προαγωγή τῆς σωματικῆς, ψυχικῆς, πνευματικῆς, ἠθικῆς καί κοινωνικῆς υγείας τοῦ ἀτόμου, γι' αὐτό καί βρίσκεται ἀρνητικά ἀντιμέτωπη μέ ὀρισμένες σύγχρονες ἐφαρμογές τῆς βιοτεχνολογίας. Τό ἠθικό χρέος τοῦ κάθε ἐρευνητῆ-ἐπιστήμονα εἶναι νά πληροφορεῖ καί νά ἐνημερώνει τό κοινό τόσο γιά τά ὀφέλη ὅσο καί γιά τούς κινδύνους πού ἐνέχει κάθε νέα ἀνακάλυψη.

9. *Τό Γ' Παγκύπριο Συνέδριο Βιοϊατρικῆς, Λεμεσός 22 καί 23 Νοεμβρίου 1997, περ. Πειραιϊκή Ἐκκλησία, Δεκέμβριος 1997, σ. 43-45.*

Ἡ ἔνωση ὀρθοδόξων ἐπιστημόνων Λεμεσοῦ ὀργάνωσε στή Λεμεσό τό Γ' Παγκύπριο συνέδριο βιο-ιατρικῆς ἠθικῆς μέ σκοπό νά κατατεθεῖ ἡ ἐπιστημονική καί θεολογική γνώση πάνω στό ζωτικό θέμα τοῦ προγεννητικοῦ ἐλέγχου. Τά πορίσματα τοῦ Συνεδρίου στηρίχτηκαν στίς ἐνότητες α) Τί εἶναι τό ἔμβρυο καί πότε ἀρχίζει ἡ ζωή β) Τό ἱατρικό μέρος τοῦ προγεννητικοῦ ἐλέγχου γ) Προγεννητικός ἔλεγχος καί συναφή βιοηθικά προβλήματα δ) Ἡ ἠθική τοῦ προγεννητικοῦ ἐλέγχου ε) Βιοηθική τοῦ προγεννητικοῦ ἐλέγχου στή σύγχρονη κυπριακή πραγματικότητα.

10. *Θεολογικό Συνέδριο γιά τήν κλωνοποίηση τοῦ ἀνθρώπου, γιά τήν ἐξωσωματική γονιμοποίηση, γιά τόν προγεννητικό ἔλεγχο, γιά τίς μεταμοσχεύσεις, γιά τήν εὐθανασία, περ. «Βασιλεία τῶν οὐρανῶν», τεῦχος 36, Ἰαν. - Φεβρ. - Μαρτίου 1998, σ. 14-17.*

Ἀναφορά στούς εἰσηγητές καί τά πορίσματα - μετά τή διασαφήνιση τῶν ὀρίων θεολογίας καί ἐπιστήμης - γιά θέματα πού ἀφοροῦν τήν ἀρχή τῆς ζωῆς, ὅπως καταγράφηκαν στό διήμερο πετυχημένο Θ' Θεολογικό Συνέδριο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου τήν 31η Ἰανουαρίου καί 1η Φεβρουαρίου 1998 πού πραγματοποιήθηκε στήν Ἱερά Μονή Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος μέ γενικό θέμα «Ἡ Ὄρθόδοξη Ἐκκλησία μπροστά στήν πρόκληση τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης».

11. *«Εἰδική Συνοδική Ἐπιτροπή ἐπί τῆς Βιοηθικῆς, περ. «Ἐκκλησία» Ἰούνιος 2000, Ἀριθμ. 6, σ. 562-564.*

Ἡ Εἰδική Συνοδική Ἐπιτροπή ἐπί τῆς Βιοηθικῆς συνεστήθη τήν 16η Ὀκτωβρίου 1998, εἶναι 9μελής καί σκοπός της εἶναι ἡ ἀπό Ὄρθοδόξου Χριστιανικῆς ἀπόψεως μελέτη καί γνωμάτευση ἐπί θεμάτων Βιοηθικῆς καί προβλημάτων ἀναφυομένων ἐκ τῆς βιοϊατρικῆς ἔρευνας. Τό πρῶτο ἔτος λειτουργίας της ἐπεξεργάσθηκε τό θέμα τῆς ἠθικῆς τῶν μεταμοσχεύσεων, ἐνῶ τό ἐπόμενο ἔτος ἀνέλαβε νά μελετήσῃ τό θέμα τῆς ἠθικῆς τῶν μεθόδων ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς.

12. Στο ένθετο «Ψηφίδες» του περ. «Πληροφόρηση» Δεκέμβριος 2000 και Φεβρουάριος 2001, υπάρχουν μικρές αναφορές (σάν αλληλογραφία) εκπαιδευτικών, μαθητών, ένοριτών με θέματα όπως : τό φαινόμενο El Niño, Γονιδιώματα και Κλωνάνθρωποι, Γενετική και Ηθική Έπανάσταση : προβλέπουμε ή θεραπεύουμε;

13. Αφίσα στην οποία ανακοινώνεται :

Γενετική Μηχανική -Διαγνωστική : Μεταπτυχιακό Σεμινάριο για πτυχιούχους (ή τελειόφοιτους) σχολών σχετικών με τό αντικείμενο πού διοργανώνουν ή Ίερά Σύνοδος τής Έκκλησίας τής Ελλάδος - Έπιτροπή Βιοηθικής με τό Κέντρο Βιοϊατρικής ήθικής και Δεοντολογίας και θά λαμβάνει χώρα κάθε Τρίτη από 19 Νοεμβρίου μέχρι 17 Δεκεμβρίου 2002 στό Συνεδριακό Κέντρο Βιοϊατρικής Ηθικής και Δεοντολογίας (έντός του άγιορείτικου Μετοχίου Αναλήψεως).

14. Χριστιανική Ανθρωπολογία και Βιοτεχνολογική Πρόοδος, Διάλογοι Καταλλαγής, Ιουλ.-Αύγ.-Σεπτεμ. 2002, σ. 642-644.

Αναφορά στό Διεθνές Συνέδριο, τό όποιο όργάνωσε ή Όρθόδοξος Ακαδημία Κρήτης σέ συνεργασία με τό Πολυτεχνείο Κρήτης και τήν Εύρωπαϊκή Έταιρεία για τή μελέτη τής Έπιστήμης και τής Θεολογίας με χορηγό τό Κέντρο Θεολογίας και Φυσικών Έπιστημών (CTNS) . Θέμα του: "Χριστιανική Ανθρωπολογία και Βιοτεχνολογική Πρόοδος" πού διακρίνεται σέ τρεις ένότητες :

α) Βιοτεχνολογία - οί προοπτικές και οί προκλήσεις της

β) Η πρόκληση τής Βιοτεχνολογίας για τό περιβάλλον

γ) Η πρόκληση τής Βιοτεχνολογίας για τή Χριστιανική Ανθρωπολογία.

β.Κλωνοποίηση

1. ΙΕΡΟΘΕΟΥ Βλάχου Μητρ. Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου, Κλωνισμός και κλωνοποίηση, έφ. Έκκλησιαστική Αλήθεια, άρ. φ. 429, 16 Απριλίου 1997, σ. 1,8, (Βλ. έφ. Έκκλησιαστική Παρέμβαση, Μάρτιος 1997).

Η έκκλησιαστική δημοσιογραφία πρέπει ν' αντιμετώπιζει με σοβαρότητα και υπευθυνότητα και μέσα από τίς πηγές τής Όρθόδοξης Θεολογίας για τόν άνθρωπο, τόν κόσμο και τή ζωή. Πρέπει νά διακρίνονται αλλά και νά γίνονται σεβαστά τά όρια τής έπιστήμης από τά όρια τής Θεολογίας. Ο έκκλησιαστικός λόγος άπέναντι στά σύγχρονα θέματα όφείλει νά είναι θεολογικός.

2. Δηλώσεις του Σεβ. Μητροπολίτου μας για τήν κλωνοποίηση, Πληροφόρηση, Φεβρουάριος 1997, σ. 6.

Ο κλωνισμός μπορεϊ νά έπιφέρει κοσμογονική έπανάσταση στή γενετική, όμως συγχρόνως οικοδομεί μιά νέα Βαβέλ πού θά όδηγήσει στή σύγχυση και στή διάλυση του κόσμου.

3. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Θέα, Αντιδρά ή Έκκλησία στην κλωνοποίηση έμβρυονικών κυττάρων, έφημ. «Στύλος Όρθοδοξίας», φ. 11, Μάρτιος 2001, σ.10.

Ένημερωτικό άρθρο για τό δελτίο τύπου 17-8-2000 τής Ίεράς Συνόδου πού άφορά στην κλωνοποίηση έμβρυονικών κυττάρων και έκφράζει τήν κατηγορηματική της αντίθεση στην διεξαγωγή πειραμάτων σέ ανθρώπινα έμβρυονικά κύτταρα.

4. *Αντι-κλωνοποιητικές ενέργειες, περ. Πληροφόρηση, Απρίλιος 1997.*

Η όμοιομορφη εμφάνιση δώδεκα μασκοφόρων βουλευτών από τό κόμμα τῶν Οικολόγων στό Εὐρωκοινοβούλιο (18-3-97) γιά νά μεταφέρουν μέ πρακτικό τρόπο τόν κίνδυνο πού διατρέχει ὁ ἄνθρωπος μέ τή δημιουργία πανομοιοτύπων ἀνθρώπων μέσω τῶν κλωνισμένων κυττάρων ἀποτελεῖ μία ἀκόμη ἐνέργεια μετά τήν ἐπίσημη ἀνακοίνωση τῆς Ἰταλίας (5-3-97) γιά τήν ἀπαγόρευση τῆς κλωνοποίησης.

5. *Κλωνοποίηση : Ἐλπίδα ἢ ἐφιάλτης, Πληροφόρηση, 9/97.*

Μέσα ἀπό μία ἀρνητική θεώρηση τῆς κλωνοποίησης (τόσο ἐπιστημονική, ὅσο καί θεολογική) γεννᾶται ἡ ἀμφιβολία μήπως ὁ ἄνθρωπος μέ αὐτή του τήν ἐπέμβαση στή λειτουργία τῆς δημιουργίας ὑποκρύπτει μία «ὑβριν», ἕναν παρεμβατισμό μέ διάθεση ὑπέρβασης ἀκόμα καί αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ.

6. *Κλώνοι ἀνθρώπου, ἐφημ. Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια, 16-6-1999.*

Παρά τούς ἠθικούς ἐνδοιασμούς ἡ ἐφημ. «Οὐάσιγκτον Πόστ» δημοσιεύει πληροφορίες γιά τήν πρώτη κλωνοποίηση ἀνθρώπου, ὅπου τά ἔμβρυα ἀποτεφρώθηκαν πρὶν γίνουν 14 ἡμερῶν, δεδομένου ὅτι ὡς τότε οἱ ἐπιστήμονες πιστεύουν ὅτι τό ἔμβρυο εἶναι ἀπλῶς σύνολο κυττάρων κι ὄχι ἀνθρώπινο ὄν.

7. *Κλωνοποίηση ἐμβρυονικῶν κυττάρων, Δελτίον Τύπου, Ἱεράς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 25-1-2001, ἀπό Internet (Ecclesia).*

Σχετικά μέ τήν πρόσφατη ἀπόφαση τῆς Βουλῆς τῶν Λόρδων στή Μεγάλη Βρετανία νά ἐγκρίνει τό νέο Νομοσχέδιο πού ἐπιτρέπει τήν κλωνοποίηση ἀνθρώπινου ἐμβρυϊκοῦ ἴστυ ἰστού γιά θεραπευτικούς σκοπούς, ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐπιθυμεῖ νά γνωστοποιήσει ὅτι ἔχει ἤδη τοποθετηθεῖ στό κρίσιμο αὐτό θέμα μέ σχετικό Δελτίο Τύπου πού ἐξέδωσε τήν 17-8-2000 καί ἐκφράζει τήν κατηγορηματική της ἀντίθεση στήν διεξαγωγή πειραμάτων σέ ἀνθρώπινα ἐμβρυονικά κύτταρα. Αὐτό πού ἔτσι ὀνομάζεται ἐξυπονοεῖ τήν καταστροφή ὄχι ἐμβρυονικῶν κυττάρων, ἀλλά ἀνθρώπινων ἐμβρύων.

8. *Μουρτζάνου Θεμιστοκλῆ, Διλήμματα ἐλευθερίας, περ. Πληροφόρηση, Μάιος Ἰούνιος 2002, σ. 10.*

Γιά τά ἀνθρώπινα γονίδια, τό DNA, τά κύτταρα, δέν τίθεται θέμα ἐλεύθερης ἐπιλογῆς τους. Ἔχουν ἀποφασίσει οἱ ἐπιστήμονες ἢ ὅσοι χρηματοδοτοῦν τίς ἔρευνες νά παράγονται τεχνητά, νά γεννιοῦνται καί νά πεθαίνουν στά ἐργαστήρια χωρίς κανένα δικαίωμα καί ὅλα αὐτά στό ὄνομα τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας!

9. *Ἡ μόλυνση τοῦ ἐδάφους ἀπό βιοδιασπώμενα ἀπορρίμματα, περ. Τόλμη, τ. 19, Μάιος 2002.*

Οἱ χῶρες πού ἀποτελοῦν τόν εὐρωπαϊκό οικονομικό χῶρο ἀποφάσισαν ὅτι οἱ ἐθνικές στρατηγικές γιά τήν ὑγειονομική ταφή καί γιά τή μείωση τοῦ ὄγκου βιοδιασπώμενων ὑλικῶν ἀστικῶν ἀπορριμμάτων, πρέπει νά περιλαμβάνουν ὀλοκληρωμένο σύνολο μέτρων, ὅπως ξεχωριστή συγκέντρωση τῶν ὑλικῶν καί κεντρική μετατροπή τους σέ λίπασμα· ἐπίσης πρέπει νά ἐξασφαλιστοῦν ἀγορές γιά τά προϊόντα αὐτῆς τῆς μετατροπῆς καί γιά τά λοιπά προϊόντα.

10. *Νομοσχέδιο "ἀγκάθι" στίς σχέσεις Ἐκκλησίας καί Πολιτείας, Στύλος Ὁρθοδοξίας, φ.29, Νοέμβριος 2002, σ. 4.*

Ἀναφορά στό μνημόνιο πού συνέταξε ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς Βιοηθικῆς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀρχιμ. π. Νικόλαος Χατζηνικολάου ὡς ἀπάντηση τῆς Ἱεράς Συνόδου στό Ὑπουργεῖο Δικαιοσύνης ἐπί τοῦ Νομοσχεδίου γιά τήν ἰατρική ὑποβοήθηση στήν ἀνθρώπινη ἀναπαραγωγή.

γ. Μεταμοσχεύσεις

1. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Θέα, Τροποποίηση του νόμου μεταμοσχεύσεων ζήτησε ο Αρχιεπίσκοπος, έφημ. «Στύλος Ορθοδοξίας», φ. 11, Μάρτιος 2001, σ.14.

Ενημερωτικό άρθρο για την άμεση τροποποίηση του νόμου για τις μεταμοσχεύσεις σε σημεία που διατυπώνονται επιφυλάξεις τόσο από την Έκκλησία όσο και από τον ιατρικό κόσμο που ζήτησε ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών κ. Χριστόδουλος παρουσία του ύπουργου Υγείας κ. Αλέκου Παπαδόπουλου.

2.Ειδική Συνοδική Επιτροπή Βιοηθικής. Βασικά θέσεις επί της ηθικής των μεταμοσχεύσεων, περ. «Έκκλησία», Αριθμ. 4, Απρίλιος 2000, σ. 280-286.

Στό άρθρο επισημαίνονται οι γενικές και ειδικές αρχές της Έκκλησίας επί της ηθικής των μεταμοσχεύσεων, τονίζεται ο ρόλος της ιατρικής, ή δυνατότητα προσφοράς οργάνων, τί σημαίνει έγκεφαλικός θάνατος, συνειδητή και εικαζόμενη συναίνεση, συγγενική συναίνεση, ποιές οι επιφυλάξεις της Έκκλησίας βάσει του νέου νόμου περί μεταμοσχεύσεων, ποιές οι ποιμαντικές δυνατότητες της Έκκλησίας και ποιά η προτεινόμενη τακτική της.

3. Μεταμοσχεύσεις υπό προϋποθέσεις, έφ. Έκκλησιαστική Παρέμβαση, Οκτώβριος 1999, σ.4.

Στήν έκτη Συνεδρία της Ιεράς Συνόδου (5-14/10/1999) ο Μητροπολίτης κ. Ιερόθεος έκανε εισήγηση μέ θέμα «Η θέσις της Έκκλησίας διά τάς Μεταμοσχεύσεις» όπου τονίστηκαν ιδιαίτερα 3 παράμετροι : α) προσωπική συναίνεση δότη, β) διαπίστωση βιολογικού θανάτου δότη, γ) τά μοσχεύματα δέν πρέπει νά είναι αντικείμενα έμπορικων συναλλαγών.

4. Έκκλησία και μεταμοσχεύσεις. Έγκαινια του Κέντρου Βιοϊατρικής ηθικής και Δεοντολογίας, περ. Έκκλησία, Μάρτιος 2001, Αριθμ. 3.

Στίς 7 Μαρτίου 2001 έγκαινιάστηκε, παρουσία του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Χριστοδούλου και πολιτικων αρχων, τό νεόδμητο Συνεδριακό Κέντρο Βιοϊατρικής Ηθικής και Δεοντολογίας στό Μετόχι της Αναλήψεως του Κυρίου της Ιεράς Μονής Σίμωνος Πέτρας Αγίου Όρους· τό Κέντρο περιλαμβάνει Αίθουσα Συνεδριάσεων, Αίθουσα Ημερίδων, Βιβλιοθήκη και άλλους χώρους μέ σύγχρονη ύλικοτεχνική ύποδομή. Συγχρόνως έγινε ή παρουσίαση του συλλογικού έργου "Έκκλησία και Μεταμοσχεύσεις" που έξεδόθη μέ την επιμέλεια του Κλάδου Έκδόσεων της Έπικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Έκκλησίας της Ελλάδος. Δύο δείγματα της Έκκλησίας, που προδίνουν όπως αναφέρει και στην όμιλία του ο Αρχιεπίσκοπος, την αίσθηση της επικαιρότητας, της ευθύνης, της αγάπης προς την κοινωνία και ζωή, του πόθου για αλήθεια και συνέπεια.

δ. Εϋθανασία

1. ΜΠΟΥΓΑ Ελένη, Εϋθανασία, τό δικαίωμα στη ζωή, έφημ. «Ορθοδοξία», αρ. φ. 7, σ. 50-51.

Σύμφωνα μέ τη διάταξη του άρθρου 300 του Ποινικού Κώδικα, ρυθμίζεται στη χώρα μας τό έγκλημα της ανθρωποκτονίας έξ οίκτου. Η εϋθανασία δέν είναι ένα έπιστημονικό ζήτημα, αλλά ένα ηθικό και κοινωνικό θέμα και μ' αυτό τον τρόπο θά πρέπει ν' αντιμετωπίζεται. Η θέση της Έκκλησίας είναι αρνητική γιατί ή ζωή είναι θείο δώρο και όσο κι αν έχει προοδεύσει ή επιστήμη κανείς δέν μπορεί νά έμφυσήσει τη ζωή.

2. Δήλωση του Σεβ. Μητροπολίτου κ. Γεροθέου για τό θέμα της εϋθανασίας, έφημ. Έκκλησιαστική Παρέμβαση, Δεκέμβριος 2000, σ. 3.

Αναδημοσίευση από τό «Βήμα» (3-12-2000) όπου τονίζονται και εξηγούνται οι δεδομένες απόψεις της Έκκλησίας για την εὐθανασία, πού οδηγούν, και στην μὴ ἀποδοχή τῆς τελευταίας.

3. «Εἰς θάνατον» ἡ εὐθανασία, περ. Τόλμη, τ. 4, Ιανουάριος 2001, σ. 11.

Ενημερωτική ἀναφορά στό Δελτίο Τύπου τῆς Έκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τῆς 14-12-2000 πού χαρακτηρίζει τὴν εὐθανασία ὡς «ὑβρη» κατὰ τοῦ Θεοῦ καί τὴν καταδικάζει ὡς ὑποβοηθούμενη αὐτοκτονία, δηλαδή συνδυασμὸ φόνου καί αὐτοχειρίας.

4. Αἰκατερίνη Κεχαγιά-Ὀρφανίδου, Ἀξιοπρεπὴς θάνατος, περ. Καινὴ Κτίσις, Ἀπρίλιος 2002, σ. 60-61.

Σχόλιο μὲ ἠθικούς προβληματισμούς καί διλήμματα βάσει τοῦ ἄρθρου τῆς ἐφημ. "Καθημερινή" (23-3-2002) ὅπου μία 43άχρονη Βρετανίδα ἀσθενὴς προσέφυγε στό δικαστήριό πού τῇ δικάωσε καί ὑποχρέωσε τοὺς γιατροὺς νά σεβαστοῦν τὴν ἐπιθυμία τῆς νά θέσει τέλος στὴ ζωὴ τῆς.

5. Ηχηρὸ "ὄχι" στὴν εὐθανασία ἀπὸ τό Εὐρωπαϊκὸ Δικαστήριό Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων, περ. Τόλμη, τ.19, Μάιος 2002.

Θετικὸ σχόλιο γιὰ τὴν ἀπόφαση τῆς 28ης Ἀπριλίου 2001 πού πῆρε τό Εὐρωπαϊκὸ Δικαστήριό Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων τοῦ Στρασβούργου καί ἀπέρριπτε τό αἴτημα τῆς Ἀγγλίδας Νταϊάν Πρήτυ πού ἔπασχε ἀπὸ μορφὴ σκλήρυνσης κατὰ πλάκας νά ὑποστεῖ "εὐθανασία" ἐκ μέρους τοῦ συζύγου τῆς.

6. Ἀρνητικὴ ἡ Έκκλησία στὴν Εὐθανασία, Στύλος Ὁρθοδοξίας, φ. 29, Νοέμβριος 2002, σ. 5.

Ἡ Έκκλησία δέν ἀποδέχεται τὴ λεγόμενη παθητικὴ καί εὐεργετικὴ εὐθανασία, διότι θεωρεῖ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ ὡς δῶρο τοῦ Θεοῦ καί στέκεται μὲ σεβασμὸ στὸν θάνατο πού εἶναι ἡ ἀρχὴ ἑνὸς νέου τρόπου ὑπάρξεως.

ε. Μεταλλαγμένα.

1. Μάχη γιὰ τὴν καλλιέργεια μεταλλαγμένων προϊόντων, περ. Ὁρθόδοξη Μαρτυρία, τ. 106, σ. 16-23.

Αναδημοσιεύσεις ἄρθρων ἐφ. «Βραδυνή» (10-6-98) καί περ. «NEMECIS» (τ. 6). ὅπου ἀγωνιωδῶς ἀποζητεῖται ἡ ἀνθρώπινη εὐαισθητοποίηση καί δὴ τῶν πολιτικῶν ταγῶν τῆς Ἑλλάδος στὴν ἐξάπλωση τῶν μολυσμένων ἀγαθῶν διατροφῆς πού δέν εἶναι τυχαία ἀλλὰ πρόκειται γιὰ ἕνα «κηρυγμένο» δεκαετὴ ἐμπορικὸ πόλεμο μεταξὺ ΗΠΑ καί Εὐρώπης πού θ' ἀποφέρει τεράστια οικονομικά ὀφέλη καί συγχρόνως βλαβερές παρενέργειες στὴν ἀνθρώπινη ὑγεία.

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

1. ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ Αθανάσιος
2. ΑΛΑΧΙΩΤΗΣ Σταμάτης
3. ΒΑΜΒΑΝΗΣ Θωμᾶς (πρωτ.)
4. ΒΑΝΤΣΟΣ Μιλτιάδης
5. BRECK John (μτφρ. Τάσου Ζαννῆ)
6. ΓΑΛΕΝΙΑΝΟΣ Μιχαήλ
7. ΓΑΛΙΤΗΣ Γεώργιος
8. ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Στυλιανός

9. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Απόστολος
10. ΓΕΩΡΓΙΟΣ Χωροεπίσκοπος Αρσινόης
11. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ Νικολίτσα
12. ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ Σταύρος
13. ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ Χρήστος
14. CHARNET Marie-Pierre
15. ΔΑΪΚΟΣ Γεώργιος
16. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ μοναχός
17. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Φιλόλαος
18. ΕΥΘΥΜΙΟΥ Κώστας
19. ΕΥΤΥΧΙΑΔΗΣ Αριστοτέλης
20. ΖΗΖΙΟΥΛΑΣ Ιωάννης
21. ΙΕΡΟΘΕΟΣ Μητρ. Ναυπάκτου
22. ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ (ΛΙΑΠΗΣ) Μητρ. Θηβών και Λεβαδείας
23. ΙΩΑΝΝΗΣ Μητρ. Περγάμου
24. ΚΑΛΗΜΕΡΗΣ Δημήτριος άρχιμ.
25. ΚΑΡΑΔΗΜΟΥ Ε. Βασιλική
26. ΚΑΤΣΟΥΦΗΣ Ήλίας
27. ΚΕΚΗΣ Βασίλειος
28. ΚΕΣΕΛΟΠΟΥΛΟΣ Ανέστης
29. ΚΕΧΑΓΙΑ-ΟΡΦΑΝΙΔΟΥ Αικ.
30. ΚΟΪΟΣ Νικόλαος
31. ΚΟΥΜΑΝΤΟΣ Γεώργιος
32. ΚΟΥΝΟΥΓΕΡΗ - ΜΑΝΩΛΕΔΑΚΗ Έφη
33. ΚΟΥΡΑΚΗΣ Τάσος
34. ΛΙΑΡΟΜΜΑΤΗΣ Δημήτριος
35. ΛΟΥΚΑΣ Μιχαήλ
36. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗΣ Γεώργιος
37. ΜΑΡΑΓΚΟΣ Γεώργιος
38. ΜΑΤΘΟΠΟΥΛΟΣ Δημήτριος
39. ΜΗΛΙΓΚΟΣ Μιχαήλ
40. ΜΠΟΥΓΑ Έλένη
41. ΜΠΟΥΜΗΣ Παναγιώτης
42. ΜΟΥΡΤΖΑΝΟΣ Θεμιστοκλής
43. ΝΑΝΟΥΡΗΣ Δημήτριος
44. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Απόστολος
45. ΝΤΟΥΛΗΣ Ανδρέας
46. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Επιφάνιος (άρχιμ.)
47. ΠΑΙΟΝΙΔΗΣ Φιλήμων
48. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Θέα
49. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ Χ.Γ.
50. ΠΑΝΤΕΡΗΣ ΜΑΝΩΛΗΣ
51. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ηρακλής
52. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Ιωάννης
53. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ Γεώργιος
54. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ Δημήτριος
55. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΗΣ Χριστόδουλος (Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος)
56. ΠΑΣΧΟΣ Απόστολος
57. ΠΕΤΡΟΥ Ιωάννης
58. ΠΟΡΤΕΛΑΝΟΣ Σταμάτης

59. ΣΑΚΑΛΑΚΗΣ Νικόλαος
60. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ Αλέξανδρος
61. ΣΤΕΦΟΠΟΥΛΟΣ Στέφανος π.
62. ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ Κων/νος (πρωτ.)
63. ΣΤΡΑΤΗ Κλεοπάτρα
64. ΤΡΑΚΑΤΕΛΛΗΣ Αντώνιος
65. ΤΣΑΥΤΑΡΗΣ Αθανάσιος
66. ΤΣΙΑΚΑΛΟΣ Γεώργιος
67. ΤΣΙΤΣΙΓΚΟΣ Σπύρος
68. ΦΑΝΑΡΑΣ Βασίλειος
69. ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ Νικόλαος (ἀρχιμ.)
70. ΧΟΛΕΒΑΣ Κων/νος
71. VERSPIEREN Patrick

***

Για πληροφορίες, παρατηρήσεις, συμπληρώσεις μπορείτε να απευθύνεστε στη Γραμματεία του Τομέα Χριστιανικής Λατρείας, Αγωγής και Διαποιμάνσεως, του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, 15702 Άνω Ίλίσια, Αθήνα.

Υπεύθυνη συγκεντρώσεως και σχολιασμού της εκτιθέμενης βιβλιο-αρθρογραφίας είναι η κ. **Αριάδνη Σαραντουλάκου Μ.Α. Θεολογίας**. Τηλέφωνο (καί fax) : 210-7275775.